

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет правничих наук
Кафедра приватного права

Магістерська робота

Освітній ступінь – магістр

на тему: **«АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГЕТИКА: НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ
РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО
РИНКУ»**

**«ALTERNATIVE ENERGY: LEGAL REGULATION AND
PROSPECTS OF UKRAINIAN MARKET DEVELOPMENT»**

Виконала: студентка 2 р.н. МП,
Спеціальності
081 Право

Насвіщук Ольга Сергіївна

Керівник: Музика Л.А.
доктор юридичних наук, доцент

Рецензент: _____

Магістерська робота захищена з оцінкою

Секретар ЕК _____
«__» _____ 20__ р.

Київ – 2022

Декларація академічної доброчесності студентки НАУКМА

Я, Насвінчук Віта Серіївна, студентка
II року навчання факультету правових наук,
спеціальність 081. Правознавство,

• підтверджую, що написана мною магістерська
робота на тему "Альтернативні механізми: норма-
тивно - правове регулювання та перешкоди
розвитку українського ринку" відповідає вимогам
академічної доброчесності та не містить порушень,
передбачених пунктами 3.1.1 - 3.1.6 Положення
про академічну доброчесність здобувачів НАУКМА
від 07.03.2018 року, зі змістом якого ознайомлена;

• підтверджую, що надана мною електронна версія
роботи є остаточною і готовою до перевірки;

• згодна на перевірку моєї роботи на відсутність
критерієм академічної доброчесності, у будь-який спосіб,
у тому числі порівняння змісту роботи та формування
звінню подійності за допомогою електронної системи Unicheck.

• даю згоду на архівування моєї роботи в репозита-
ріях та базах даних університету для порівняння цитат
та майбутніх робіт.

13.06.2022.

Насвінчук В.С.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
 РОЗДІЛ 1. АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГІЯ У СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН	
1.1. Поняття та види альтернативної енергії та джерел альтернативної енергії	8
1.2. Альтернативні джерела енергії як об'єкт цивільно-правових відносин	14
 РОЗДІЛ 2. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ	
2.1. Система нормативно-правових актів, що регулюють сферу альтернативної енергетики	19
2.2. Поняття «зелених» тарифів та ефективність їхнього застосування	26
2.3. Проблеми державного регулювання ринку: причини та можливі шляхи подолання	37
 РОЗДІЛ 3. ЕНЕРГЕТИЧНА КРИЗА В УКРАЇНІ: ПРАВОВІ ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ	
3.1. Практичні труднощі функціонування виробників альтернативної енергії: огляд судової практики	43
3.2. Вплив військової агресії російської федерації проти України на розвиток відновлювальної енергетики: пристосування до нових реалій	50
3.3. «Зелена» енергетика в Україні як складова інтегрованої енергетичної системи Європейського Союзу	61
 ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ДП	Державне підприємство
НКРЕКП	Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг
CBAM	Carbon Border Adjustment Mechanism
ENTSO-E	European association for the cooperation of transmission system operators for electricity

ВСТУП

Людство протягом багатьох років забруднювало довкілля, тому загроза екологічної катастрофи наразі є більш, ніж реальною. Саме за таких умов науковці отримали нове завдання - знайти спосіб, аби зробити видобуток енергії екологічним та безпечним для навколишнього середовища. Таким чином і були розроблені нові способи видобутку енергії з альтернативних джерел, які щодня набувають все більшої популярності.

Геноцид українського народу, який чинить російська федерація, змусив світ оголоситися та докласти максимум зусиль для формування енергетичної незалежності від країни-агресора. Крім цього збільшена кількість природних катаклізмів у різних кутах планети вказує на необхідність змін у використанні її природних ресурсів та збереження довкілля. Україна не стоїть осторонь та на рівні з іншими світовими лідерами намагається розвивати сферу альтернативної енергетики, адже має всі передумови для отримання лідерства у даній галузі: велику територію, сприятливий клімат та низьку вартість генеруючого обладнання. Наразі українське законодавство досі містить очевидні прогалини у законодавстві, які зупиняють розвиток відновлювальної енергетики в Україні та зменшують її інвестиційну привабливість. Водночас, кількість підприємств, що займаються сонячною, вітровою, біо та гідроенергетикою в Україні щороку зростає та до 2025 року цей показник мав би зрости до 13 відсотків від усіх застосовуваних джерел. Саме таке поширення даного виду діяльності серед українських підприємців актуалізує потребу у чіткому визначенні державного та законодавчого регулювання даного інституту та з'ясуванні основних проблем, що виникають у підприємців. Крім цього, після 24 лютого 2022 року багато українських станцій залишилися на окупованих територіях, тож питання їхнього функціонування потребує окремої уваги.

Актуальність теми дослідження полягає у тому, що на даному етапі нашого розвитку окрім екологічної небезпеки, світова спільнота постала перед ще однією проблемою – залежності світових лідерів від енергоресурсів російської федерації.

Практичне значення роботи полягає у дослідженні національного та міжнародного законодавства, судової практики та міжнародних тенденцій у сфері альтернативної енергетики для ілюстрації реального стану регулювання галузі в Україні та визначення перспективи її майбутнього розвитку.

Теоретичним підґрунтям для написання наукової роботи стали праці Агапової О.Л., Дев'яткіної С.С., Кузьміної М.М., Шкваринської Т.Ю., Шкурідіна Є.Є., Кузьміна Д. В., Рибнікової Е. Ю., Іващенко М.М., Молодцова С. Д., Бондар Л. О., Рабінович М.Д., Кишко-Єрлі О.Б., Комарницького В.М., Стоян О.Ю. тощо.

Емпіричною базою дослідження стала судова практика Господарського суду міста Києва та Північного апеляційного господарського суду, а також Міжнародного арбітражного суду Стокгольма.

Під час обрання теми дослідження було сформульоване наступне **дослідницьке питання**: «Який сучасний стан та перспективи розвитку нормативно-правового регулювання альтернативної енергетики в Україні?».

Метою дослідження є аналіз правового регулювання функціонування на території України підприємств, діяльність яких полягає у видобутку енергії з альтернативних джерел. Для досягнення мети дослідження були поставні наступні завдання:

- запропонувати власну редакцію терміну «альтернативних джерел енергії»;
- визначити місце енергії, виробленої з альтернативних джерел енергії у системі об'єктів цивільно-правових відносин;
- дослідити національне законодавство, що регулює сферу альтернативної енергетики в Україні;
- вивчити природу «зеленого» тарифу та з'ясувати рівень ефективності його застосування в українських реаліях;

- простежити основні проблеми, які виникають в українських підприємств під час здійснення ними діяльності, яка полягає у видобутку альтернативної енергії, на основі аналізу судової практики та чинного законодавства;
- розглянути ефективність термінових дій державного регулятора, спрямованих на збереження розвитку ринку альтернативної енергетики на довоєнному рівні;
- визначити основні напрямки розвитку сфери «зеленої» енергетики в Україні для інтеграції в європейську енергетичну систему.

Об’єкт дослідження – це правовідносини між виробниками альтернативної енергії та державою, що виникають за реалізації права на використання альтернативних джерел енергії.

Предметом дослідження є закони та підзаконні нормативно-правові акти, що регулюють сферу альтернативної енергетики в Україні.

Методи. За допомогою аксіологічного та загально-філософського методів вдалося сформулювати власну редакцію терміну «альтернативних джерел енергії». Здійснюючи аналіз законодавства та судової практики щодо стягнення заборгованостей з ДП «Гарантований покупець», був застосований аналітичний та формально-юридичний методи, адже аналіз передбачає детальний розбір усіх норм закону та рішень, як національних, так і міжнародних судів. Також у нагоді став герменевтичний метод, застосовуваний для пошуку шляхів вирішення проблем, з якими доводиться працювати виробникам енергії з ВДЕ. Завдяки використанню порівняльно-правового методу досліджено досвід європейських країн у частині запровадження «зеленого» тарифу та визначено причини неефективності цього інструменту в українських реаліях.

РОЗДІЛ 1

АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГІЯ У СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

1.1. Поняття та види альтернативної енергії та джерел альтернативної енергії

Зростання кількості шкідливих викидів парникових газів в атмосферу та зменшення світових запасів викопних енергетичних ресурсів спонукає світову спільноту до рішучих дій для запобігання екологічної кризи. Таким чином, для збереження та відновлення природного стану атмосферного повітря протягом останнього десятиріччя більшість прогресивних держав намагаються сприяти розвитку альтернативної енергетики, а міжнародні організації визначають збільшення відсотку використання енергії з відновлювальних джерел, як одну з найбільш пріоритетних цілей своєї діяльності.

У 2015 році «вперше в історії у структурі нових встановлених енергетичних потужностей у світі частка відновлюваних джерел енергії зайняла більшість та склала 54%, підкресливши довгостроковий загальносвітовий тренд переходу від традиційної генерації до відновлювальних джерел енергії». [1, с. 4]

Підтвердженням перспективності розвитку даного сектору енергетики у майбутньому є той факт, що єдиними джерелами енергії, які під час дії карантинних заходів, спричинених коронавірусною інфекцією SARS-CoV-2, продемонстрували збільшення виробництва майже на 7% та використання енергії на 3 % були відновлювальні джерела енергії. [2, с. 22] Однією з причин такого стрімкого зросту стало зниження попиту на всі інші види палива та безперервне встановлення нових електростанцій. [2, с. 22]

Активний розвиток «зеленої» енергетики та її широке застосування в Україні зумовило формування відповідного нормативно-правового забезпечення і державної підтримки даного виду діяльності. І хоча законодавство України у сфері альтернативної енергетики сформовано не так давно, все ж воно вже має закріплені

основні понятійні елементи, які дозволяють зробити відповідні висновки, що законодавець розуміє під поняттям «джерела альтернативної енергетики», на яких умовах вони функціонують на території України і чи відповідає це умовам сучасного розвитку енергетичної системи нашої держави з огляду на існуючу стратегію щодо її інтегрування до європейської ENTSO-E.

Зрозуміло, що розробка відповідної законодавчої бази, спрямованої на регулювання відновлювальної енергетики, не могла пройти непоміченою серед науковців-правників, які у своїх останніх напрацюваннях прагнуть приділити правовій природі альтернативних джерел енергії чимало уваги. Здебільшого це наукові доробки останніх десятиріч, що є цілком обґрунтованим з точки зору новизни даної правової категорії.

Науковці зауважують, що законодавство України у сфері альтернативної енергетики: «...як будь-яке нормативне утворення, має базуватися на чіткій понятійній базі, провідне місце в якій посідає категорія «альтернативні джерела енергії»». [3, с. 42]

З іншого боку, важко не погодитися з тим, що: «Швидкий розвиток досліджень у галузі альтернативної енергетики, новизна тематики, некритичне переймання зарубіжних понять призвели до того, що зараз практично відсутня чітка та загальноприйнята термінологія. Існує суттєва розбіжність між термінами і поняттями, що використовується в різних нормативно-правових актах України». [4, с. 96]

Така ситуація не є критичною, однак вона не дозволяє запропонованим державою для суб'єктів господарювання та приватних домогосподарств стимуляційним механізмам досягти максимального ефекту, адже містить певні протиріччя, які нерідко позбавляють суб'єктів можливості скористатися низкою компенсаційних заходів, передбачених законодавством про регулювання функціонування ринку альтернативної енергетики.

Відтак, варто зосередитися на з'ясуванні правової конструкції таких категорій як «відновлювальна енергія», «відновлювальні джерела енергії», «нетрадиційні джерела енергії», «поновлювальні джерела енергії» та з'ясувати, як вони співвідносяться із поняттям «альтернативні джерела енергії».

Відповідно до статті 2 Директиви ЄС 2018/2001,

«відновлювальна енергія» - це енергія з відновлюваних невикопних джерел, а саме вітру, сонця (сонячна теплова та сонячна фотоелектрична) та геотермальна енергія, енергія всього навколишнього середовища, енергія припливів, хвиль та інша океанічна енергія, гідроенергія, біомаса та біогаз, включаючи той, що утворюється під час очищення стічних вод. [5]

Визначення «відновлювальні джерела енергії» у законодавстві зустрічається тільки в п.п. 14.1.29 п. 14 ст. 14 Податкового кодексу України, де під ним розуміють «джерела вітрової, сонячної, геотермальної енергії, енергії хвиль та припливів, гідроенергії, енергії біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазу», [6] що відповідає визначенню відновлювальної енергії, що міститься у нормах європейського законодавства.

Враховуючи, що Податковий кодекс України регулює взаємовідносини податкових органів та платників податків, запропонована законодавцем термінологія спрямована, перш за все, на забезпечення виконання завдань у сфері справляння податків та зборів, а тому не може розкрити сутність категорії «відновлювальні джерела енергії» з точки зору енергетичного права.

Поряд з цим, чинне законодавство оперує таким поняттям, як «нетрадиційні та поновлювальні джерела енергії». Таким чином, у ст. 1 Закону України «Про енергозбереження» від 02.12.2010 р. № 2755-VI (далі – Закон України «Про енергозбереження») зазначено, що це «джерела, що постійно існують або періодично з'являються в навколишньому природному середовищі у вигляді потоків енергії Сонця, вітру, тепла Землі, енергії морів, океанів, річок, біомаси». [7]

У правовій літературі науковці сходяться на думці, що відновлювальні джерела енергії - це ті джерела, які здатні до періодичного або постійного

відтворення і не закінчуються незалежно від обсягів їх використання. Так, Є.Є. Шкурідін, аналізуючи тлумачення терміну «відновлювальні», яке походить від дієслова «відновлювати», тобто приводити в попередній стан, вказує на те, що «Відновлювальні джерела енергії – це ті джерела енергії, які не вичерпуються при їх використанні, наприклад: сонячні, вітрові, водні, геотермальні і біомаса». [3, с. 43]

Разом з тим, в наукових колах існує і точка зору про те, що: «категорично неправильним є віднесення енергії сонця, вітру, геотермальної енергії, енергії припливів та відпливів, морських хвиль до відновлюваних джерел енергії, оскільки вони є невичерпними» [4, с. 98] в той час, які відновлювальними слід вважати ті ресурси, які: «...безперервно відновлюються самою природою (торф, деревина й трав'яна маса) або утворюються як результат життєдіяльності людини (тверді побутові відходи, органічні відходи промисловості, тощо)». [4, с. 98]

При цьому зауважується, що швидкість відновлення таких ресурсів має бути співставна з темпами використання, а при її перевищенні такі джерела вичерпуються.

З огляду на таку точку зору більш юридично точним є визначення, представлене С.С. Дев'яткіною, яка зазначає, що: «Відновлювальні джерела енергії – це джерела на основі постійно діючих або таких, що періодично виникають у навколишньому середовищі, потоків енергії». [8, с. 56]

Розуміння законодавцем терміну «відновлювальних джерел енергії» можна визначити крізь призму наведеного ним поняття «альтернативних джерел енергії», що міститься в абз. 3 ст.1 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» від 20.02.2003 р. № 555-М:

альтернативними джерелами енергії є відновлювані джерела енергії, до яких належать енергія сонячна, вітрова, геотермальна, гідротермальна, аеротермальна, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, енергія біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів, та вторинні енергетичні ресурси, до яких належать доменний та коксівний газ, газ метан дегазації вугільних родовищ, перетворення скидного енергопотенціалу технологічних процесів. [9]

Із зазначеного випливає, що законодавець, закріплюючи визначення «відновлювальних джерел енергії» в Податковому кодексі України, фактично користувався його розумінням, що було запропоноване в Законі України «Про альтернативні джерела енергії», адже вони повністю дублюються.

У юридичній літературі висловлюється думка, що: «...відносно енергетичної галузі України найбільш точно підходить термін «відновлювальні джерела енергії». Більшість інших термінів, які використовуються в науковій літературі зазвичай є тотожними поняттю «відновлювальні джерела енергії» у зв'язку із наявністю відновлювального потенціалу у зазначених енергоджерел». [10, с. 69]

Слід погодитись, що визначення «відновлювальні джерела енергії» та «поновлювальні джерела енергії» є фактично синонімами, однак важко пристати на пропозицію ототожнити з цими категоріями і поняття «альтернативні джерела енергії».

Зі змісту представленого в Законі України «Про альтернативні джерела енергії» терміну, стає зрозуміло, що визначення «альтернативних джерел енергії» є значно ширшим від правової дефініції «відновлювальні джерела енергії», оскільки охоплює як останню категорію, так і поняття «вторинних енергетичних ресурсів», до яких належать доменний та коксівний газ, газ метан дегазації вугільних родовищ, перетворення скидного енергопотенціалу технологічних процесів.

Іншими словами, законодавець до альтернативних джерел енергії відносить власне самі відновлювальні (поновлювальні) джерела енергії, а також інші нетрадиційні джерела енергії.

При цьому видається, що використання слова «альтернативний» є досить вдалим з точки зору виокремлення цих енергоресурсів із загальної сукупності традиційних джерел енергії, адже за М.М. Кузьміною: «... сьогодні і ще тривалий час енергія з цих джерел використовуватиметься паралельно (альтернативно) з вуглем, нафтою та газом». [11, с.138] Відтак, можна говорити, що для відображення

категорії «альтернативні джерела енергії» можна було б використовувати синонім «нетрадиційні джерела енергії», оскільки обидва поняття відображають існування джерел енергії, відмінних від традиційних енергоресурсів.

Однак, для уникнення певних протиріч та непорозуміння при трактуванні окремих положень чинного законодавства, все ж варто зупинитись на закріпленні у нормативних актах єдиного визначення «альтернативні джерела енергії», що дозволить гармонізувати та привести в чітку структуру понятійний апарат сфери альтернативної енергетики. [12, с. 58]

Звертає на себе увагу, що законодавче визначення «альтернативних джерел енергії» не лише наділяється більш широким тлумаченням, але одночасно і закріплює перелік видів альтернативних джерел енергії.

І тут необхідно зазначити, що такий підхід не є безспірним, адже обмежує можливість господарюючих суб'єктів скористатись компенсаційними пакетом пільг, встановленим Законом «України «Про альтернативні джерела енергії», у разі використання ними інших нетрадиційних (як відновлювальних, так і невідновлювальних) джерел енергії поза закріпленням законодавством переліком.

Практика підтверджує, що донедавна окремі види джерел відновлювальної енергії, які наразі затверджені законодавством (газ з органічних відходів, газ каналізаційно-очисних станцій) не розглядалися як альтернативний вид палива. Сучасний ринок енергетичних ресурсів розвивається настільки стрімко, що не важко спрогнозувати появу нових альтернативних видів джерел енергії у найближчому майбутньому. Вже зараз йдуть активні напрацювання по застосуванню водневих технологій в електроенергетиці, а це свідчить, що незабаром з'явиться новий вид альтернативної енергетики, правова природа якого майже абсолютно не досліджена.

За таких обставин законодавчо закріплене визначення «альтернативних джерел енергії» потребуватиме постійного коригування шляхом внесення відповідних змін до існуючого переліку альтернативних джерел енергії, що,

безумовно, спричинить уповільнення в освоєнні нових технологій суб'єктами господарювання, які знаходитимуться в очікуванні отримання переваг по встановленню пільгових «зелених» тарифів.

* * *

Наразі точиться безліч дискусій щодо коректного визначення поняття «альтернативна енергія», «відновлювальні джерела енергії», «альтернативні джерела енергії». Деякі науковці наголошують на обов'язковості ознаки вичерпності таких джерел енергії, в той час як інші вважають вищезгадану тезу сумнівною та некоректною. Враховуючи вищевикладене та проведений аналіз наукових праць Шкурідіна Є.Є, Агапової О.Л., Дев'яткіної С.С., Кузьміна Д. В, Рибнікової Е. Ю. та Кузьміної М.М. пропонується викласти термін «альтернативні джерела енергії» у наступній редакції: відновлювані джерела енергії, до яких належать енергія сонячна, вітрова, геотермальна, гідротермальна, аеротермальна, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, енергія біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів; вторинні енергетичні ресурси, до яких належать доменний та коксівний гази, газ метан дегазації вугільних родовищ, перетворення скидного енергопотенціалу технологічних процесів; інші нетрадиційні джерела енергії та вторинні енергетичні ресурси нетрадиційного походження.

1.2. Альтернативні джерела енергії як об'єкт цивільно-правових відносин

Процес виробництва та розподілу електричної енергії із альтернативних джерел енергії суб'єктами господарювання та фізичними особами передбачає виникнення певних соціальних відносин. Неодмінною складовою таких

правовідносин виступає об'єкт, на який спрямований інтерес суб'єктів цивільних прав та обов'язків і щодо якого вчиняються певні юридичні дії.

У юридичній літературі при класифікації джерел енергії за способом видобування з них електричної енергії та технічними особливостями експлуатації енергоустановок виділяють дві ключові групи:

- джерела енергії, що мають ринкову вартість (комерційні)
- джерела енергії, що не мають ринкової вартості (некомерційні). [10, с. 69]

Досить часто виробництво електричної енергії передбачає необхідність придбання (отримання у власність) певних енергоресурсів. За таких обставин самі джерела енергії до того, як із них буде вироблено електричну енергію, вже виступають об'єктами цивільних правовідносин, адже щодо них вчиняються правочини, спрямовані на виникнення, зміну чи припинення права власності. Як будь-яке майно цивільному обігу, вони мають свою ціну, а тому такі енергоресурси дістали назву комерційних. Переважно групу комерційних джерел енергії представляють традиційні енергоресурси - вугілля, природний газ, нафта, мазут та інше.

Другу групу - некомерційні джерела енергії, можна охарактеризувати як такі, що мають природне походження і не володіють вираженою оціночною вартістю. Цілком закономірно, що до некомерційних джерел енергії відносять саме відновлювальні енергетичні ресурси: сонячне випромінювання, енергію вітру, силу припливів і відпливів тощо, адже їх використання ґрунтується на загальних засадах, коли всі юридичні та фізичні особи мають безперешкодний необмежений доступ до них і ніхто не може проголосити своє право власності на них. Такі енергетичні джерела не виступають об'єктами індивідуального визначення, отже вони не можуть розглядатись як об'єкти права власності. [13, с. 341]

Разом з тим, слід зазначити, що відновлювальні джерела енергії не набувають статусу об'єкта цивільного обігу до моменту, поки вони не будуть «відділені» від

природи, тобто не буде вироблена енергія із сонячного випромінювання, вітрових потоків, тощо. Саме кінцевий продукт такого відділення - видобута із природи електрична енергія стає об'єктом цивільно-правових відносин й отримує своє вартісне, цінове вираження. Іншими словами, як зазначила О.Б. Кишко-Єрпі: «...компоненти природного походження, виключені з кругообігу природи і залучені до соціальних умов, стають, як правило, матеріальними цінностями – об'єктами права власності». [14, с. 251] Вищезгадану думку поділяє і В.Л. Скрипник, який наголошував на тому, що «головною ознакою і умовою існування електроенергії як об'єкта цивільних прав є наявність її носія (об'єкта електроенергетики)». [15, с. 166]

На думку В.М. Комарницького, енергія з відновлювального енергоресурсу, перетворена за допомогою спеціальних установок на електричну та інші види енергії, є результатом праці, і може бути оцінена за витратами на її виробництво, піддаватися обліку за обсягами виробництва та за об'єктами, що її виробляють, а також завжди можна визначити й власника об'єкта, котрий перетворює таку енергію на електричну. Таким чином, про право власності можна говорити стосовно результатів перетворення альтернативних джерел енергії на конкретний вид енергії – електричну, теплову та механічну. І тільки тоді, коли вони можуть виступати товарною продукцією, призначеною для купівлі-продажу. [16, с. 142-143]

Така позиція видається цілком обґрунтованою, а тому варто застосувати її аргументацію в розрізі поняття альтернативних джерел енергії загалом, а не лише його окремих складових частин.

Крім цього, відповідно до п. 11 ст. 1 Закону України «Про ринок електричної енергії», «виробництво електричної енергії – це діяльність, пов'язана з перетворенням енергії з енергетичних ресурсів будь-якого походження в електричну енергію за допомогою технічних засобів». [17]

Виходячи із аналізу визначення альтернативних джерел енергії, що представлено в Законі України «Про альтернативні джерела енергії», не складно дійти логічного висновку, що окремі джерела альтернативної енергетики в їх первісному стані також можуть виступати об'єктами цивільно-правових відносин самостійно за аналогією із традиційними видами природних ресурсів.

Таким чином, біомаса, органічні відходи, вторинні енергетичні ресурси (доменний та коксівний газ, газ метан) можуть бути окремими об'єктами цивільного обігу за наявності на ринку відповідного на них попиту. В той же час, вироблена із них енергія, як результат перетворення альтернативних енергоресурсів, також є об'єктом права власності, щодо якого виникають цивільно-правові відносини. Тобто йдеться про те, що альтернативні енергоресурси як самостійний об'єкт права власності видозмінюються (перетворюються) за допомогою спеціальних установок та процесів в інший об'єкт цивільних відносин – енергію. Відтак, окремі альтернативні джерела енергії (в т.ч і відновлювальні) все ж можуть розглядатись в правовій науці як самостійні об'єкти з індивідуально визначеними ознаками, тобто як матеріальні речі, щодо яких виникає право власності.

* * *

Ключова відмінність альтернативних джерел енергії також полягає у способі видобування електричної енергії з них. Таким чином, було досліджено, що, на відміну від вичерпних (комерційних) енергоресурсів, у некомерційних (альтернативних) джерел енергії, відсутня ринкова вартість, водночас, вони мають природне походження. Проведений вище аналіз дозволяє дійти висновку, що електрична енергія, отримана з альтернативних джерел стає об'єктом цивільно-правових відносин за умови її виділення з природних енергоресурсів за результатами впливу людини шляхом застосування спеціальних установок та/або процесів. В той же час, деякі альтернативні джерела енергії, як от біомаса, органічні відходи, вторинні енергетичні ресурси (доменний та коксівний газ, газ метан) за

наявності на ринку відповідного на них попиту можуть набувати індивідуального визначення та розглядатись як самостійні об'єкти права власності та бути окремими об'єктами цивільного обігу ще до етапу виробництва електроенергії.

РОЗДІЛ 2.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ

2.1. Чинне законодавче регулювання ринку альтернативної енергетики на території України

Україна є однією з найбільших європейських країн, які наділені величезним потенціалом у питанні розвитку відновлювальної енергетики у зв'язку зі сприятливим кліматом та великою територією. Хоча за останні роки можна було спостерігати помітні зміни у кращу сторону, однак перехід до нової моделі функціонування цієї сфери відбувався повільно. Очікується, що у зв'язку з початком повномасштабної війни російської федерації за сприяння республіки білорусь на території України, цей перехід буде не настільки швидким, як прогнозувалося ще у 2021 році.

Розтягнутість процесу створення передумов та самого розвитку української відновлювальної енергетики протягом останніх років полягає у відсутності систематизованості та однозначності законодавства, а також недосконалості механізму державного регулювання ринку альтернативної енергетики. У порівнянні з політикою багатьох пострадянських країн, українське законодавство у даній сфері є доволі прогресивним, однак чи можна назвати його ефективним, а тим самим якісним - виникають сумніви.

Закон України «Про джерела альтернативної енергії» встановлює основні засади державної політики у сфері альтернативних джерел енергії. Відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону, серед вищезгаданих засад є як нарощування обсягів виробництва та споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел, так і додержання екологічної безпеки за рахунок зменшення негативного впливу на стан довкілля, у тому числі шляхом залучення вітчизняних та іноземних інвестицій та підтримки підприємництва у даній сфері.

Відповідно до ч. 1 ст. 5 Закону України «Про альтернативні джерела енергії», державне регулювання у сфері альтернативних джерел енергії здійснює Кабінет Міністрів України чи за його дорученням спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у відповідній сфері в порядку, визначеному законодавством.

Сприяння впровадженню заходів з енергоефективності, збільшенню частки виробництва енергії з відновлюваних джерел енергії та захисту навколишнього природного середовища є одним з основних завдань Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг відповідно до пункту 7 частини 2 статті 3 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг». [18] Таким чином, на території України управління процесом постачання енергії з відновлювальних джерел здійснюється не лише Міністерством енергетики України, але і Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг. [19, с. 140]

Українське законодавство у сфері відновлювальної енергетики почало повноцінно формуватися у 2007 році, коли статтю 16 Закону України «Про енергозбереження» було доповнено положеннями про надання пільг підприємствам, які використовують устаткування, що працює на альтернативних видах палива, а також, виробникам обладнання для використання нетрадиційних та поновлюваних джерел енергії і альтернативних видів палива.

На даний момент, основними нормативно-правовими актами, які регулюють сферу альтернативної електроенергетики є Закон України «Про альтернативні джерела енергетики», Закон України «Про ринок електричної енергії», Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг № 1817 від 30.08.2019 [20] та Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг № 641 від 26.04.2019. [21]

Як зазначає О.Ю. Стоян,

ефективним важелем державної політики у сфері відновлювальної енергетики є започаткування принципово нової моделі роботи, яка ґрунтується на принципах державно-приватного партнерства, передбаченого Законом України “Про державно-приватне партнерство” від 01.07.2010 р. № 2404-VI. Головна перевага цієї моделі полягає у створенні державою чи за державної підтримки стимулів для здійснення технологічної модернізації промислових підприємств, формування нових потужностей для виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії». [22, с. 67]

2014 рік ознаменувався затвердженням Кабінетом Міністрів України «Національного плану дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року», у якому зазначається про обов’язок України до 2020 року досягти рівня 11 відсотків енергії, виробленої з відновлюваних джерел енергії, відповідно до Рішення D/2012/04/MC-EnC. [23] Розвиток малих та середніх підприємств є ключовими у рівні виробництва альтернативної енергії, тому держави- члени ЄС, однією з яких прагне стати Україна, повинні проводити державну політику підтримки підприємств на регіональному рівні. [24, с. 35]

У 2017 році відбулося приєднання України до Статуту Міжнародного агентства з відновлювальних джерел енергії (IRENA). [25] Пізніше Кабінетом Міністрів України було схвалено Енергетичну стратегію України на період до 2035 року “Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність”, [26] яка до 2020 року прогнозує зростання частки відновлювальної енергетики в Україні до рівня 11 відсотків від загального первинного постачання енергії та не менше 25 відсотків – до 2035 року. [27] Одним з етапів та заходів реалізації вищезгаданої стратегії є повне реформування енергетичного сектору та створення інвестиційної привабливості. Внесення даних пунктів в Енергетичну стратегію України є дуже важливим та правильним кроком, однак подальші дії керівництва держави повністю суперечать меті, яку вони відобразили у вищезгаданому документі. Вірогідність підвищення інвестиційної привабливості при виникненні величезних боргових зобов’язань перед приватними підприємцями, котрі забезпечують громадян енергією з альтернативних джерел, на нашу думку, є мізерною. Тим більше, окрім дій, направлених на розвиток енергетичного сектору, для підвищення

інвестиційної привабливості необхідно забезпечити розвиток, гармонізацію та стабільність у більшості, якщо не у всіх сферах державного регулювання, а на території України досі триває військовий конфлікт, що є лише однією з безлічі проблем нашої держави.

Водночас потрібно підкреслити неабиякий прогрес у оптимізації українського законодавства, що регулює ринок відновлюваної енергетики за останні 8 років. Військовий конфлікт на сході країни та окупацію Кримського півострова у 2014 році також можна розглядати як один з вагомих чинників перегляду енергетичної політики українською владою, зважаючи на величезний обсяг втрат у вугільному секторі, які зазнала Україна. Це своєю мірою також вплинуло на рішення держави збільшити частку відновлюваних джерел у всій енергетичній системі, для чого постала потреба у гармонізації або ж доповненні законодавства, що сприятиме розвитку даного ринку та регулюватиме його.

Таким чином у 2017 році до Закону України «Про альтернативні джерела енергії» були внесені зміни, якими додано визначення «відновлювальних джерел енергії», про які було зазначено у попередньому розділі.

Ще у 1997 році на території України почав функціонувати оптовий ринок електричної енергії. Відповідно, частиною 1 статті 15 Закону України «Про електроенергетику» було встановлено, що «купівля всієї електричної енергії, виробленої на електростанціях, потужність чи обсяг відпуску яких перевищують граничні показники (крім випадків, передбачених цим Законом), та весь її оптовий продаж здійснюються на оптовому ринку електричної енергії України». [28]

Одним з основних регуляторів відносин учасників оптового ринку електроенергії в Україні було державне підприємство «Енергоринок», яке почало функціонувати у 2000 році на підставі Постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення державного підприємства «Енергоринок»». [29]

Оптовий ринок електричної енергії функціонував до 2019 року. У 2017 році з метою створення передумов для зміни системи функціонування ринку електричної

енергії було прийнято Закон України «Про ринок електричної енергії» № 2019-VIII, який повністю змінив систему постачання відновлювальної енергії на території України та виконував особливу роль в адаптації в українське законодавство основних принципів функціонування європейської системи постачання енергії. [30] Відповідно до його положень зміни системи мають відбуватися поступово шляхом прийняття безлічі підзаконних актів.¹

Частина 1 статті 67 Закону України «Про ринок електричної енергії» передбачає нові механізми співпраці виробників електроенергії та її споживачів, як от: двосторонні договори купівлі-продажу, договори купівлі-продажу на внутрішньодобовому ринку та договори купівлі-продажу на ринку "на добу наперед". Як результат була сформована нова система функціонування конкурентного ринку електричної енергії, відповідно до якої, була запроваджено механізм купівлі та придбання електроенергії за допомогою аукціонів.

До проведення цієї реформи у 2019 році передбачалося, що діяльність усіх виробників енергії, включаючи енергію як з відновлювальних джерел, так і з традиційних, регулювалась одним суб'єктом - Державним Підприємством (надалі – ДП) «Енергоринок». Система функціонування ринку була доволі простою та полягала у тому, що вся енергія, яку постачали виробники зосереджувалась у ДП «Енергоринок», натомість дане підприємство розподіляло цю енергію серед споживачів. Оплата енергії відбувалась також через ДП «Енергоринок»: споживачі оплачували використання отриманої енергії на єдиний рахунок ДП «Енергоринок», після чого відбувався розподіл коштів між виробниками в залежності від кількості спожитої енергії кожного виробника. Завдяки цьому відбувалося певне балансування системи і були встановлені однакові тарифи для усіх виробників.

¹ Прикладами підзаконних актів, які були прийняті у майбутньому є Постанови НКРЕКП:

- “Про затвердження Правил ринку” від 14.03.2018 № 307,
- “Про затвердження Кодексу систем розподілу” від 14.03.2018 № 310,
- “Про затвердження Кодексу комерційного обліку електричної енергії” від 14.03.2018 № 311,
- “Про затвердження Правил роздрібного ринку електричної енергії” від 14.03.2018 № 312.

Водночас слід відзначити, що ця система мала свої недоліки, основний з яких полягав у наявності бюрократичної складової, яка формувала з постачання електричної енергії величезний ланцюг. На нашу думку, цей недолік спричинив виникнення великих, на той момент, заборгованостей. Крім цього причиною зміни системи оптового ринку електроенергії могла стати обмежена кількість виробників електроенергії.

Шляхом прийняття підзаконних актів, законодавець у 2019 році встановив нові правила функціонування для виробників відновлювальної енергетики. Таким чином Закон України «Про ринок електричної енергії» було доповнено п. 1 ст. 65, відповідно до якого «для виконання гарантій держави щодо купівлі усієї електричної енергії, виробленої на об'єктах електроенергетики, що використовують альтернативні джерела енергії, було визначено державне підприємство для виконання функцій гарантованого покупця електричної енергії.

Тобто після проведення реформи, виконання функцій ДП «Енергоринок» у сфері розвитку ринку відновлювальної енергетики на території України перейшло до ДП «Гарантований покупець», утвореного на базі на філії «Гарантований покупець» державного підприємства «Енергоринок». [31] Починаючи з 2019 року ДП «Гарантований покупець» фактично стало правонаступником ДП «Енергоринок» та почало співпрацювати з виробниками енергії з відновлювальних джерел за тією ж схемою, що вищезгаданий регулятор до проведення реформи та ліквідації.

Крім ДП «Гарантований покупець», на базі ДП «Енергоринок» Кабінет Міністрів України тією ж Постановою № 324 утворив ще одну державну компанію – ДП «Оператор ринку». Разюча відмінність цих двох державних підприємств полягає у тому, що ДП «Оператор ринку» забезпечує функціонування ринку електричної енергії “на добу наперед” та внутрішньодобового ринку електричної енергії, організації купівлі-продажу електричної енергії на таких ринках, а також отримання прибутку від провадження господарської діяльності, [32] у той час як

ДП «Гарантований покупець» забезпечує купівлю всієї електричної енергії, виробленої на об'єктах електроенергетики, що використовують альтернативні джерела енергії за «зеленим» тарифом. [33]

Слід звернути увагу на цей особливий аспект діяльності ДП «Гарантований покупець», адже цей регулятор співпрацює виключно з виробниками відновлювальної енергії, в той час як підприємства, які постачають енергію з традиційних джерел енергії, самостійно провадять свою комерційну діяльність за аукціонною системою. Зокрема ч. 2 ст. 65 Закону України «Про ринок електричної енергії» встановлено обов'язок ДП «Гарантований покупець» купувати всю відпущену електричну енергію, вироблену на об'єктах електроенергетики з альтернативних джерел енергії, у суб'єктів господарювання, для яких встановлено «зелений» тариф, або у суб'єктів господарювання, які за результатами аукціону набули право на підтримку.

Можна припустити, що така модель функціонування була введена для того, аби підвищити рівень інвестиційної привабливості, зважаючи на те, що ринок відновлюваної енергетики є відносно новим та функціонує на території України не так давно як, наприклад, ринок традиційної енергетики. Основне завдання держави на даний момент полягає у тому, аби гарантувати інвесторам стабільність даного сектору енергетики.

* * *

Формування нормативно-правового регулювання альтернативної енергетики в Україні почалося у 2007 році. Держава сприяла її поширенню, що підтверджується інтеграцією нових інструментів стимуляції розвитку ринку та прийняттям «Національного плану дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року». У 2019 році була проведена енергетична реформа та на зміну оптовому ринку електричної енергії, який функціонував з 1997 року, було запроваджено нову

модель функціонування ринку альтернативної енергії. Окрім цього, законодавцем було запроваджено нові механізми співпраці виробників електроенергії та її споживачів. Після ліквідації ДП «Енергоринок», відносини між учасниками українського ринку відновлюваної енергії почали контролюватися ДП «Гарантований покупець», тим самим передбачається забезпечення державним регулятором збалансованості та певної стабільності, яка сприяє залученню інвестицій.

2.2. Поняття «зелених» тарифів та ефективність їхнього застосування

Одним з основних елементів механізму регулювання сектору відновлювальної енергетики є «зелений» тариф. Ще у 2008 році Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення «зеленого» тарифу» було встановлено «зелений» тариф на закупівлю електричної енергії з альтернативних джерел енергії. [34] У Законі було визначено зобов'язання Національної комісії регулювання електроенергетики України затвердити порядок встановлення «зеленого» тарифу, що було виконано Постановою №32 від 22 січня 2009 року. [35]

Поняття «зеленого» тарифу ще в далеких 70-х роках минулого століття було запроваджено у законодавстві Сполучених Штатів Америки і спочатку не віднайшло широкого поширення в інших країнах. Однак, надзвичайно швидке зростання промислового виробництва поставило світ перед загрозою глобальних кліматичних змін, які, в свою чергу, піднесли на досить високий рівень екологічні ризики, що стали загрожувати самому існуванню людства. Виникла нагальна потреба у пошуку балансу між зростаючими економічними процесами та забезпеченням безперервного природного відтворення й збереження навколишнього середовища. Відповідно, із запровадженням так званої «екологізації економіки» механізм «зеленого» тарифу поширився і був вмонтований в національне законодавство переважної частини країн світової

спільноти для стимулювання розвитку ринку енергії з альтернативних джерел. Не винятком стала і українська нормативно-правова система.

Вперше поняття «зеленого» тарифу було запропоновано законодавцем у ст. 1 Закону України «Про електроенергетику» від 16.10.1997 року № 575/97-ВР, де цей термін визначають, як:

спеціальний тариф, за яким закупається електрична енергія, вироблена на об'єктах електроенергетики, у тому числі на введених в експлуатацію чергах будівництва електричних станцій (пускових комплексах), з альтернативних джерел енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії - вироблена лише мікро-, міні- та малими гідроелектростанціями).

Практично без змін таке поняття «зеленого» тарифу було згодом відтворено і в статті 1 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» (із внесенням змін і доповнень згідно із Законом України від 13.04.2017 року № 2019-VIII), де вказано, що: ««зелений» тариф - спеціальний тариф, за яким закупається електрична енергія, вироблена на об'єктах електроенергетики, зокрема на введених в експлуатацію чергах будівництва електричних станцій (пускових комплексах), з альтернативних джерел енергії (а з використанням гідроенергії - лише мікро-, міні- та малими гідроелектростанціями)». Дане визначення є чинним і на даний час.

Звертає на себе увагу, що між визначеннями «зеленого» тарифу в Законі України «Про електроенергетику» від 16.10.1997 року № 575/97-ВР та в Законі України «Про альтернативні джерела енергії» все ж є певна відмінність, оскільки в останньому відсутнє посилення «крім доменного та коксівного газів». Відтак, складається враження, що законодавець закріпив можливість встановлення спеціального «зеленого» тарифу для електроенергії, виробленої із використанням доменного та коксівного газів. Насправді, подальший аналіз Закону України «Про альтернативні джерела енергії» та цілої низки підзаконних нормативних актів дозволяє стверджувати, що це припущення не є вірним.

Так, відповідно до статті 9¹ Закону України «Про альтернативні джерела енергії»:

«зелений» тариф встановлюється Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, на електричну енергію, вироблену на об'єктах електроенергетики, у тому числі на введених в експлуатацію чергах будівництва електричних станцій (пускових комплексах), генеруючих установках приватних домогосподарств, споживачів, у тому числі енергетичних кооперативів, з альтернативних джерел енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії - вироблену лише мікро-, міні- та малими гідроелектростанціями),

тобто йдеться саме про альтернативні джерела енергії (крім доменного та коксівного газів).

Якщо звернутись до визначення кандидата у виробники за «зеленим» тарифом, яке міститься в Постанові НКРЕКП «Про затвердження нормативно-правових актів, які регулюють діяльність гарантованого покупця та купівлі електричної енергії за «зеленим» тарифом та за аукціонною ціною» від 26.04.2019 року № 641, то в абзаці 3 пункту 1.3. також чітко зазначається, що мова йде саме про виробників електроенергії з альтернативних джерел енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії - лише мікро-, міні- та малими гідроелектростанціями).

Аналогічні підтвердження можна зустріти і в інших нормативно-правових актах Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики, зокрема у пункті 1.2. Постанови «Про затвердження Порядку встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу на електричну енергію для суб'єктів господарської діяльності, споживачів електричної енергії, у тому числі енергетичних кооперативів, та приватних домогосподарств, генеруючі установки яких виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії» від 30.08.2019 року № 1817 (далі -Порядок № 1817).

Зазначене вище дозволяє дійти висновку, що законодавцем все ж була допущена помилка при формулюванні понятійного апарату Закону України «Про альтернативні джерела енергії» в частині визначення «зеленого» тарифу, яка підлягає негайному виправленню, адже її наявність може створювати певні протиріччя при тлумаченні окремих положень нормативно-правових актів у сфері альтернативної енергетики.

Таким чином, встановлено, що «зелений» тариф фактично є ціною електричної енергії, виробленої на об'єктах електроенергетики із застосуванням альтернативних джерел енергії. Розмір цього тарифу є вищим порівняно із вартістю електроенергії, виробленої із традиційних джерел енергії. Встановленням такого підвищеного тарифу держава намагається створити сприятливі умови для виробництва «зеленої» енергії в Україні.

Умови та правила стимулювання виробництва та споживання електроенергії із альтернативних джерел визначені у ст. 9 та ст. 9¹ Закону України «Про альтернативні джерела енергії».

При цьому, з огляду на положення статті 9 Закону України «Про альтернативні джерела енергії», держава бачить таке стимулювання у застосуванні економічних важелів і стимулів, визначених законодавством про енергозбереження та охорону довкілля, а також у створенні сприятливих економічних умов для спорудження об'єктів альтернативної енергетики. «Зелений» тариф був і залишається найбільш вагомим і впливовим важелем та стимулом для інвесторів при прийнятті рішення щодо будівництва та експлуатації об'єктів альтернативної енергетики.

Якщо проаналізувати, яким чином змінювалось законодавство у сфері альтернативної енергетики, то можна дійти однозначного висновку, що заходи стимулювання знайшли своє розширення тільки на початку розвитку цього сегменту енергетичного комплексу держави, коли почали з'являтися перші об'єкти електроенергетики з відновлювальної енергії. Згодом законодавець вдавався до постійного звуження прав та поступового нівелювання встановлених гарантій виробникам «зеленої» енергії, що зумовила цілу низку судових справ, спрямованих на захист законних інтересів виробників електроенергії.

Порядок та умови встановлення «зеленого» тарифу, починаючи із 2009 року, крім Закону України «Про альтернативні джерела енергії», регулювались також Постановою Національної комісії регулювання електроенергетики України від 22.01.2009 року № 32 «Про затвердження Порядку встановлення, перегляду та

припинення дії «зеленого» тарифу для суб'єктів господарської діяльності», [36] Постановами Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики «Про затвердження Порядку встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу на електричну енергію для суб'єктів господарської діяльності та приватних домогосподарств» від 02.11.2012 року № 1421, [37] «Про встановлення фіксованих мінімальних розмірів «зелених» тарифів на електричну енергію» від 01.04.2013 року № 365; [38] постановами НКРЕКП «Про встановлення фіксованих мінімальних розмірів «зелених» тарифів на електричну енергію для суб'єктів господарювання» від 20.07.2015 року № 2043; [39] «Про встановлення фіксованих мінімальних розмірів «зелених» тарифів на електричну енергію для приватних домогосподарств» від 20.07.2015 року № 2044; [40] «Про затвердження Порядку встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу на електричну енергію для суб'єктів господарської діяльності, споживачів електричної енергії, у тому числі енергетичних кооперативів, та приватних домогосподарств, генеруючі установки яких виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії» від 30.08.2019 року №1817.

На основі зазначених вище нормативно-правових актів можна прослідкувати загальні принципи та підходи Регулятора до порядку формування «зеленого» тарифу. Переважно вони залишались майже незмінними протягом всього періоду із початку запровадження дії такого тарифу і полягали, за приписами ст. 9 Закону України «Про альтернативні джерела енергії», у тому, що ««зелений» тариф встановлюється для кожного суб'єкта господарювання, який виробляє електричну енергію з альтернативних джерел енергії, за кожним видом альтернативної енергії та для кожного об'єкта електроенергетики або для кожної черги будівництва електростанції (пускового комплексу)».

Доцільно проаналізувати кожен із елементів, який лежить в основі встановлення «зеленого» тарифу.

Перш за все, слід зазначити, що «зелений» тариф встановлюється індивідуально для кожного суб'єкта господарювання, що виробляє електроенергію з альтернативних джерел енергії, та має відповідну ліцензію на здійснення цього виду господарської діяльності. «Зелений» тариф для кожного суб'єкта господарювання і раніше і на даний час затверджується відповідною постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг.

Крім того, слід відзначити, що відповідно до частини 20 статті 9 Закону України «Про альтернативні джерела енергії», «зелений» тариф встановлюється не просто для кожного об'єкта електроенергетики (пускового комплексу), але також і за кожним видом альтернативної енергії. Зокрема, різні тарифи встановлено для електроенергії:

- виробленої з енергії вітру об'єктами електроенергетики, встановлена потужність яких не перевищує 600 кВт; встановлена потужність яких перевищує 600кВт, але не перевищує 2000 кВт; встановлена потужність яких перевищує перевищує 2000 кВт;
- виробленої з енергії вітру вітроелектростанціями, які складаються з вітроустановок одиничною встановленою потужністю до 600 кВт; одиничною встановленою потужністю від 600 кВт, але не більше 2000 кВт; одиничною встановленою потужністю від 2000 кВт та більше;
 - виробленої з біомаси;
 - виробленої з біогазу;
 - виробленої з енергії сонячного випромінювання наземними об'єктами електроенергетики, встановлена потужність яких становить 10 МВт або менше; встановлена потужність яких перевищує10 МВт;
 - виробленої з енергії сонячного випромінювання об'єктами електроенергетики, які вмонтовані (встановлені) на дахах та/або фасадах

будівель та інших капітальних споруд, встановлена потужність яких перевищує 100 кВт та яких не перевищує 100 кВт;

- виробленої малими гідроелектростанціями, мікрогідроелектростанціями та мінімікрогідроелектростанціями;
- виробленої з геотермальної енергії.

Аналізуючи розмір коефіцієнту «зеленого» тарифу за видом альтернативної енергії, можна дійти висновку про його поступове зниження, що призводить до нівелювання законодавцем тих гарантій, які були надані для інвесторів на первинних етапах розвитку альтернативної енергетики в Україні. Це можна наочно прослідкувати на прикладі визначення «зеленого» тарифу для електричної енергії, виробленої з енергії сонячного випромінювання наземними об'єктами електроенергетики, встановленою потужністю 1 МВт та більше, що введені в експлуатацію з 1 липня 2015 року до 31 грудня 2019 року.

Так, відповідно до частини 9 статті 9 Закону України «Про альтернативні джерела енергії»: ««зелений» тариф для суб'єктів господарювання, які виробляють електричну енергію з енергії сонячного випромінювання, встановлюється на рівні роздрібного тарифу для споживачів другого класу напруги на січень 2009 року, помноженого на коефіцієнт «зеленого» тарифу для електричної енергії, виробленої з енергії сонячного випромінювання».

На момент введення в експлуатацію об'єкта електроенергетики встановленою потужністю 1 МВт та більше, тобто в період з 01.07.2015 до 31.12. 2019, коефіцієнт «зеленого» тарифу для такого об'єкта електроенергетики встановлювався на рівні 2,79.

Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення умов підтримки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії» від 21.07.2020 № 810-IX до Закону України «Про альтернативні джерела енергії» були внесені зміни, які стосувались запровадження із 01.08.2020 року понижуючих коефіцієнтів та встановлення граничного (максимального)

«зеленого» тарифу для суб'єктів господарювання, які виробляють або мають намір виробляти електричну енергію з альтернативних джерел енергії.

Відповідно, за абзацом 4 пункту а) частини 3 статті 9⁴, якою доповнено Закон України «Про альтернативні джерела енергії», «зелений» тариф встановлюється для суб'єктів господарювання, які виробляють електричну енергію з енергії сонячного випромінювання на об'єктах електроенергетики або чергах їх будівництва (пускових комплексах) встановленою потужністю 1 МВт та більше, що введені в експлуатацію з 1 липня 2015 року до 31 грудня 2019 року шляхом множення встановлених НКРЕКП для таких суб'єктів господарювання «зелених» тарифів на понижуючий коефіцієнт на рівні 0,85.

Тобто фактично розмір «зеленого» тарифу для зазначених об'єктів енергетики зазнав суттєвого коригування у бік зниження. Цілком очевидно, що це вкрай негативно позначилось на господарській діяльності інвесторів, які залучили значні кредитні ресурси для будівництва об'єктів електроенергетики з альтернативних джерел енергії, адже умови кредитування погоджувались, виходячи із первинно наданих державою гарантій щодо недопустимості зміни умов інвестування. Зазначена ситуація зумовила цілу низку судових позовів як на рівні вітчизняної судової системи, так і на рівні міжнародних судів.

Окремо слід проаналізувати і третій чинник, який суттєво впливає на формування «зеленого» тарифу. Йдеться про строк введення об'єкта електроенергетики в експлуатацію: чим раніше побудовані та введені в експлуатацію електрогенеруючі потужності, тим вищий «зелений» тариф отримує суб'єкт господарювання. При цьому «зелений» тариф встановлюється не лише індивідуально для виробника, але і фактично є індивідуальним для об'єкта електроенергетики. Відтак, один суб'єкт господарювання може мати у власності (користуванні) декілька об'єктів електроенергетики, щодо яких встановлений різний тариф.

Такий підхід має певну логіку з огляду на те, що будівництво сонячних та вітрових станцій, міні- та малих гідроелектростанцій тощо здійснюється переважно поетапно, а відтак перші об'єкти (пускові комплекси) можуть вводитися в експлуатацію в період дії одного розміру «зеленого» тарифу в той час, як інші – в наступні періоди.

Законодавець на даний час закріпив у частині 20 статті 9¹ Закону України «Про альтернативні джерела енергії» наступні періоди введення в експлуатацію об'єктів енергетики з альтернативних джерел, які є визначальними для встановлення розміру «зеленого» тарифу: по 31.03.2013 включно; з 01.04.2013 по 31.12.2014; з 01.01.2015 по 30.06.2015; з 01.07.2015 по 31.12.2015; з 01.01.2016 по 31.12.2016; з 01.01.2020 по 31.12.2020; з 01.01.2021 по 31.12.2021; з 01.01.2022 по 31.12.2022; з 01.01.2023 по 31.12.2024; з 01.01.2025 по 31.12.2029.

В залежності від вказаного періоду встановлювався відповідний коефіцієнт «зеленого» тарифу для об'єктів або його черг/пускових комплексів, введених в експлуатацію. При цьому його розмір суттєво змінюється (зменшується) в залежності від дати початку експлуатації об'єкта електроенергетики: чим пізніша дата, тим менший коефіцієнт «зеленого» тарифу.

Вказані часові проміжки зазнали суттєвих коригувань, виходячи із періодів, які були визначені на перших етапах розвитку альтернативної енергетики в Україні. Так, згідно п. 1.4.5 Порядку встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу для суб'єктів господарської діяльності», затвердженого постановою Національної комісії регулювання електроенергетики України від 22.01.2009 року № 32: «коефіцієнт «зеленого» тарифу електроенергії, виробленої об'єктами електроенергетики, уведеними в експлуатацію (або суттєво модернізованими) після 2014, 2019 та 2024 років, зменшується відповідно на десять, двадцять та тридцять відсотків від його базової величини». Тобто фактично встановлювались періоди до 31.12.2014 року, 01.01.2015 по 31.12.2019; з 01.01.2020 по 31.12.2024; з 01.01.2025 по 31.12.2029.

Вчинені коригування періодів призвели до збільшення їх кількості і, як наслідок, до більш частого пониження коефіцієнтів «зеленого» тарифу, що, безумовно, стало першим попередженням для інвесторів про нестабільність запроваджених законодавцем гарантій, які згодом були нівельовані також і при зниженні коригуючих коефіцієнтів, про що йшлося вище.

За таких обставин можна стверджувати, що стимулювання ринку альтернативної енергетики в Україні шляхом запровадження «зелених» тарифів визначально були сприятливими й однозначно призвели до активізації розвитку цієї галузі енергетики. Разом з тим, тенденції, які намітились останнім часом у довоєнні часи, свідчили про звуження запропонованих державою гарантій в частині закріплення незмінного розміру «зеленого» тарифу, що викликало невпевненість інвесторів у перспективах та інвестиційній привабливості ринку альтернативної енергетики в Україні, адже постійні зміни умов та гарантій на законодавчому ринку не дозволяють належним чином проаналізувати ризики капіталовкладень.

Частиною 9 статті 9⁴ Закону України «Про альтернативні джерела енергії» визначено, що:

держава гарантує, що на період з 1 липня 2020 року до 31 грудня 2029 року для суб'єктів господарювання, яким «зелений» тариф встановлений або буде встановлений відповідно до частини третьої цієї статті, «зелений» тариф не буде змінений або відмінений, а понижуючі коефіцієнти не будуть змінені або застосовані у будь-який інший спосіб, що може призвести до втрат та/або збитків, та/або неoderжання правомірно очікуваних доходів такими суб'єктами господарювання.

Однак, закріплення цього положення не викликає в інвесторів довіри щодо законодавчих ініціатив та неможливості в майбутньому зміни умов дії «зеленого» тарифу.

Окремо слід підкреслити, що відповідно до цієї ж статті 9⁴ Закону України «Про альтернативні джерела енергії»: «Гарантії щодо стабільності норм законодавства не поширюються на зміни до законодавства, що стосуються питань оборони, національної безпеки, забезпечення громадського порядку та охорони навколишнього природного середовища».

Із врахуванням ситуації, яка наразі склалась в Україні, жодні гарантії є неідеальними і ринок альтернативної енергетики перебуває у зупиненому стані. Водночас, його відновлення в повоєнні роки буде передусім залежати від політики держави щодо дотримання прозорих, довготривалих та непорушних умов при встановленні порядку застосування та розміру «зеленого» тарифу, які можливо, будуть не такими привабливими, однак стабільними та незмінними.

* * *

«Зелений» тариф є найбільш поширеним інструментом стимуляції розвитку ринку альтернативної енергії у світі. Українське законодавство містить неточності щодо визначення поняття ««зелений» тариф», адже проаналізувавши норми Закону України «Про альтернативні джерела енергії» можна стверджувати, що законодавець закріпив можливість встановлення спеціального «зеленого» тарифу для електроенергії, виробленої із використанням доменного та коксівного газів. Хоча це не відповідає дійсності. «Зелений» тариф – це вартість електроенергії, виробленої з відновлювальних джерел енергії, яка є вищою ніж електроенергія, отримана з викопних джерел енергії. Саме за допомогою цього інструменту Україна змогла викликати стрімке інвестування значних коштів у «зелену» енергетику. Основними чинниками, які враховуються при встановленні «зеленого» тарифу для підприємців є вид альтернативної енергії, яка ними виробляється та строк введення об'єкта електроенергетики в експлуатацію. Політика фіксації розміру «зеленого» тарифу, яка прослідковується в останніх діях влади, викликає сумніви інвесторів у доцільності подальшого фінансування об'єктів альтернативної енергетики в Україні, адже це вимагає значних капіталовкладень за відсутності гарантій стабільності.

2.3. Проблеми державного регулювання ринку: причини та можливі шляхи подолання

Безперечно, український законодавець намагався забезпечити позитивні зміни у нормативно-правовому регулюванні сектору альтернативної енергетики, впроваджуючи нову систему функціонування, яка відповідає стандартам Європейського Союзу. Однак, як часто це буває в Україні, уповноважені органи не прорахували усі тонкощі зміни моделі діяльності виробників альтернативної енергії.

Першочергово слід звернути увагу на те, що окрім військової окупації значної території на сході та півдні України, ще однією причиною цих змін стало прагнення України увійти до Європейського Союзу шляхом налагодження відносин з європейською спільнотою. Усі дії української влади вказують на це, у тому числі приєднання до більшості міжнародних енергетичних угод, включаючи Кіотський протокол та Паризьку угоду.

Звичайно, попередня система функціонування ринку електроенергії мала свої вади, уникнення яких також було однією з основних підстав для зміни механізму взаємодії учасників ринку електричної енергії. Такими недоліками були: низький рівень конкурентоспроможності виробників, збільшення боргових зобов'язань регулятора перед виробниками енергії, а також відсутність рівності учасників енергоринку за критерієм вартості електроенергії у зв'язку зі здійсненням перехресного субсидіювання.

Відповідно до абзацу 13 роз'яснень, наданих Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг: «перехресне субсидіювання відбувається тоді, коли різниця в тарифах для населення між фіксованими та ринковими рівнями компенсується енергопостачальним компаніям через механізм дотацій за рахунок промисловості, залізничного транспорту, бюджетних організацій та інших споживачів». [42] Тобто

перехресне субсидіювання являє собою різницю між тарифами на електричну енергію для звичайних громадян та суб'єктів промисловості.

Законодавець встановив ліквідацію перехресного субсидіювання між всіма категоріями споживачів енергії як одну з основних цілей реформи. Це пояснюється тим, що така ліквідація є однією з обов'язкових умов для встановлення міжнародного співробітництва та синхронізації Об'єднаної енергосистеми України з європейською енергетичною мережею ENTSO-E, на чому неодноразово наголошували європейські високопосадовці. [43] Окрім цього, ще одним стимулом для ліквідації перехресного субсидіювання в Україні є ризик завищення виробниками електроенергії ринкових цін на неї з метою компенсації збитків, отриманих у результаті довготривалої фіксації зменшених тарифів для населення.

Хоча на законодавчому рівні у абзаці 1 пункту 3 розділу XVII Закону України «Про ринок електричної енергії» було встановлено, що регулятор зобов'язаний забезпечити відсутність перехресного субсидіювання між різними категоріями споживачів до дати початку дії нового ринку електричної енергії, цього реалізувати не вдалося. Новий ринок був запущений, а деякі елементи попередньої енергетичної моделі досі присутні, адже і у чинному законодавстві, а саме п.1.4. Постанови Національної комісії регулювання електроенергетики України № 1468 від 27.12.2017 р. передбачені пільговий режим для окремих категорій осіб та процедура перехресного субсидіювання. [44]

Звичайно, запровадити повністю нову модель функціонування ринку та провести реформу належним чином було неможливо за такий короткий термін, тому це необхідно було робити поступово. Натомість в Україні влада встановила для неможливі умови для проведення реформи та лібералізації ринку електроенергії.

По-перше, можна було почати оптимізацію законодавства у сфері альтернативної енергетики ще до 2017 року, адже Третій Енергетичний пакет тільки було прийнято у 2010 році. По-друге, досвід європейських країн показує, що

подібна лібералізація ринку вимагає поступових кроків. Наприклад, керівництву Нідерландів – країни, кількість населення якої менше від українських умов втричі знадобилося 8 років для повного проведення реформи. [45]

Незважаючи на всі недоліки, на даний момент українське законодавство у галузі відновлюваної енергетики повністю відповідає європейським стандартам, завдяки чому була запроваджена європейська модель функціонування ринку.

Однак можна стверджувати, що у процесі імплементації Директиви 2009/28/ЄС було допущено ключові помилки, які суттєво вплинули на подальшу ефективність нової системи. Річ у тім, що раніше на території України діяла система функціонування ринку під назвою «єдиний покупець», яка “передбачала відокремлення передавання і диспетчеризацію електроенергетики, які залишалися у сфері державного регулювання як монопольні сектори”. [46, с. 33]

Таким чином, починаючи з 1996 року в Україні діяла система, котра ґрунтувалася на взаємодії єдиного покупця і продавця. Тоді в українських умовах можна було акумулювати усі фінанси в одному місці - це був Енергоринок. Звичайно, у цієї моделі є недоліки, однак якщо держава таки вирішила її повністю змінити, то потрібно було зважати усі за та проти, а також провести належну підготовку до впровадження нової системи функціонування ринку відновлюваної енергетики.

Законодавець не передбачив перспективу впровадження нової європейської моделі в українських реаліях. На законодавчому рівні держава усе виконала, в той час як на практиці виникають певні труднощі. Український ринок відновлюваної енергетики поки не може регулюватися самостійно, як передбачають засади європейської моделі роботи енергоринку.

У зв'язку з неефективністю «зеленого» тарифу, як механізму сприяння розвитку ринку альтернативної енергетики в Україні, законодавець вирішив також запровадити «зелені» аукціони, які також є доволі поширеними в багатьох країнах. Таким чином, у 2019 році були внесені зміни до деяких законів України щодо

забезпечення конкурентних умов виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії та встановлено основні засади функціонування «зелених» аукціонів. [47] Відповідно до статті 1 Закону України «Про альтернативні джерела енергії»: ««зелений» аукціон – це спосіб визначення суб'єктів господарювання, які набувають право на підтримку у виробництві електричної енергії з альтернативних джерел енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії - вироблену лише мікро-, міні- та малими гідроелектростанціями)». Вищезгадана підтримка у виробництві електроенергії полягає у гарантії купівлі усієї виробленої енергії за тією ціною, що була погоджена на аукціоні. У порівнянні з «зеленим» тарифом, «зелені» аукціони мають декілька додаткових переваг. По-перше, відповідно до частини 45 статті статті 9³ вищезгаданого закону, така підтримка у виробництві електричної енергії з альтернативних джерел буде надаватися на 20 років, що вдвічі більше, ніж термін дії «зеленого» тарифу.

По-друге, брати участь в аукціоні можуть й компанії, які ще не розпочали будівництво об'єкта та не ввели його в експлуатацію. Хоча законодавством передбачено, що аукціони запроваджуються з 1 липня 2019 року та проводяться по 31 грудня 2029 року двічі на рік, не пізніше 1 квітня та 1 жовтня відповідного року, вони досі не були запущені. Спочатку Міністерство енергетики та вугільної промисловості не подало пропозиції щодо розміру річних квот на 2020-2024 роки, а відповідно, за їх відсутності не було проведено «пілотний зелений аукціон».

На нашу думку, основною помилкою був поспіх, адже до лібералізації ринку енергоринку необхідно підходити поступово. Спочатку необхідний регулятор, основна задача якого полягатиме у забезпеченні доступу усіх учасників на український ринок відновлюваної енергетики для того, аби розвивалося конкурентне середовище. Чим більшою є конкурентоспроможність на ринку - тим якіснішим будуть послуги та ринок загалом. Рональд Хайсман зазначив, що під час проведення реформи в Нідерландах, поряд з 4 старими компаніями, з'явилося ще

80 нових постачальників електроенергії, що зробило ринок конкурентоспроможним та надало споживачам можливість обирати постачальника. [45]

Окрім цього можна стверджувати, що українською владою не було створено належних передумов для зміни енергетичної моделі. Коли приймався основний нормативно-правовий акт, який встановлював засади зміни системи функціонування виробників електроенергії - Закон України “Про ринок електричної енергії”, головною необхідністю було врегулювання боргових відносин між регулятором (ДП «Енергоринок») та виробниками електроенергії. Цю проблему можна було вирішити шляхом прийняття нормативно-правового акту, який би регулював порядок виплати заборгованості перед прийняттям Закон України “Про ринок електричної енергії”. Таким чином були б створені передумови до впровадження нової моделі функціонування енергетичного ринку. Через відсутність такого закону, український ринок увійшов в нову модель з неприпустимою багатомільярдною заборгованістю, адже між учасниками ринку залишилися неврегульовані боргові зобов’язання.

Ми вважаємо, що проблема також полягає у тому, що ринок в дуже короткі терміни був позбавлений будь-якого контролю. Одним з варіантів, які можна розглядати для вирішення даної проблеми є повернення до попередньої моделі функціонування відновлюваної енергетики, однак виникають сумніви у можливості такого повернення.

* * *

Український законодавець намагався забезпечити реформування сфери альтернативної енергетики у найкоротші терміни. Однією з головних причин внесення українським законодавцем кардинальних змін до законодавства, що регулює цю галузь є вплив міжнародної, насамперед європейської спільноти та бажання України вступити до Європейського Союзу. Однак твердження про те, що такий перехід України на нову модель функціонування ринку відновлювальної

енергії був успішним та ефективним є сумнівними. Неналежна підготовка українською владою первинного законодавства перед переходом до нової моделі та відсутність узгодження порядку та строків повернення боргових сум за енергію, вироблену до запуску нового ринку спричинили жахливі наслідки такого запровадження в українських умовах. Крім цього, не було запущено «зелені» аукціони та досягнуто однієї з основних цілей реформування – ліквідації перехресного субсидіювання, яка є однією з обов’язкових умов для встановлення міжнародного співробітництва та синхронізації Об’єднаної енергосистеми України з європейською енергетичною мережею ENTSO-E.

РОЗДІЛ 3.

ЕНЕРГЕТИЧНА КРИЗА В УКРАЇНІ:

ПРАВОВІ ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

3.1. Практичні труднощі функціонування виробників альтернативної енергії: огляд судової практики

У 2019 році на момент запровадження нової моделі функціонування ринку електричної енергії за участі ДП «Гарантований покупець», ДП «Енергоринок» та виробниками електроенергії з альтернативних джерел енергії були укладені додаткові угоди до діючих договорів між ДП «Енергоринок», ДП «Гарантований покупець» та виробниками, відповідно до яких у текстах договорів сторони змінили слова “Енергоринок” на “Гарантований покупець”, тим самим замінюючи покупця виробленої електроенергії. При цьому сторони в договорах розмежували відповідальність ДП «Енергоринок» та ДП «Гарантований покупець» як покупця відновлюваної електроенергії у виробника за зобов’язаннями, які мали місце до початку дії нової енергетичної моделі та після її впровадження і заміни сторони в Договорі. Як результат, ДП «Гарантований покупець» не несе відповідальності за будь-якими зобов’язаннями ДП «Енергоринок» перед виробниками за «зеленим» тарифом, що виникли на підставі Договору в редакції, що діяла до 01.07.2019 року (до запровадження нової енергетичної моделі).

Таким чином, утворилась перша криза неплатежів, адже ДП «Енергоринок» відповідно до нового законодавства втратило джерела фінансових надходжень, які дозволяли здійснювати своєчасний розрахунок із виробниками відновлювальної енергії. Фактично держава залишила ДП «Енергоринок» самотійно вирішувати проблему боргів без будь-якого фінансування. У 2022 році пошук судової практики щодо спорів між виробниками електроенергії та ДП «Енергоринок» щодо заборгованості зі сторони останнього буде безуспішним, адже питання такої заборгованості було вирішено. На нашу думку, ДП «Енергоринок» отримало змогу

погасити заборгованості перед виробниками «зеленої» енергії шляхом отримання коштів зі сплати старих боргів виробниками енергії з традиційних джерел, що підтверджується судовою практикою. [48]

Разом з тим, наразі запровадження нової моделі функціонування ринку електроенергії супроводжується системними порушеннями платіжної дисципліни з боку ДП «Гарантований покупець». Причиною виникнення такої кризи у даному секторі енергетики, на нашу думку, став стрімкий зріст кількості нових виробників електроенергії з альтернативних джерел, зважаючи на можливість застосування «зеленого» тарифу та важливість моменту введення об'єкту в експлуатацію. Скоріше за все майбутні виробники «зеленої» енергії намагалися ввести електростанції в експлуатацію якомога швидше аби отримати вищий коефіцієнт, за яким буде розраховуватися «зелений» тариф. Як наслідок, чим більше виробників відновлювальної електроенергії – тим більше у ДП «Гарантований покупець» виникає зобов'язань купувати цю енергію.

В один момент кількість «зелених» виробників стала настільки великою, що це почало впливати на спроможність державного підприємства погасити дану заборгованість. Як наслідок - на даний момент ДП «Гарантований покупець» має величезний обсяг боргових зобов'язань перед більшою частиною виробників електроенергії з альтернативних джерел, що призвело до виникнення нової кризи неплатежів. Фактично виробники альтернативної енергетики впродовж декількох місяців, а тепер і років, не отримують жодних платежів за відпущену ними електроенергію. В той же час, вони не мали можливості погашення кредитів, залучених для будівництва об'єктів альтернативної енергетики, що зумовило виникнення додаткових фінансових навантажень на виробників за прострочення власних платежів.

У зв'язку з рівнем критичності ситуації, декілька асоціацій виробників енергії з відновлюваних джерел та Кабінет Міністрів України почали співпрацювати з метою вирішення даної проблеми. Як результат, 10 червня 2020 року сторонами

було підписано Меморандум про взаєморозуміння стосовно врегулювання проблемних питань у сфері відновлюваної енергетики, яким передбачається погашення уже існуючих боргів держави перед виробниками, а також своєчасна оплата ДП «Гарантований покупець» за отриману енергію в майбутньому. Натомість виробники електроенергії з відновлювальних джерел погодилися на зниження «зеленого» тарифу.

Для виконання домовленостей, передбачених Меморандумом, улітку 2020 року Верховна Рада України прийняла Закон України №810-IX, норми якого внесли зміни до ст. 9⁴ Закону України «Про альтернативні джерела енергії» та запровадили повну реструктуризацію «зеленого» тарифу шляхом його значного зменшення за допомогою зниження коефіцієнтів для тих об'єктів (сонячних та вітрових електростанцій), котрі уже були введені в експлуатацію [49], про що згадувалося у попередньому Розділі.

Слід зазначити, що ст. 8 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» було також доповнено положенням, відповідно до яких держава зобов'язалась виділяти з бюджету окремі кошти ДП «Гарантований покупець» для оплати електроенергії з альтернативних джерел енергії. Також були внесені зміни до статті 9³ Закону України "Про альтернативні джерела енергії" за допомогою яких сонячні електростанції на дахах та фасадах були наділені правом брати участь в аукціонах. На нашу думку, виробники відновлюваної електроенергії погодилися підписати Меморандум виключно у зв'язку з безвихіддю та критичністю ситуації, у якій вони опинилися, адже такі поступки зовсім не вигідні з точки зору отримання ними очікуваного прибутку, адже як зазначалося раніше, за вищезгаданими домовленостями «зелений» тариф було знижено на невизначений строк. Тобто для виробників з'явився ризик залишитися зі зниженою ставкою тарифу у довгостроковій перспективі або взагалі на весь час.

Отже, нормами Закону України №810-IX уряд взяв на себе обов'язок погасити борги перед виробниками альтернативної енергії та регулярно виділяти додаткові

кошти з бюджету для того, аби ДП «Гарантований покупець» мало змогу надалі функціонувати та купувати у постачальників “зелену” електроенергію, що має сприяти стабілізації ринку. Це і стало основною причиною співпраці виробників з урядом, однак на практиці не дало результатів, адже заборгованості ДП «Гарантований покупець» лише ростуть, а кошти якщо і повертаються, то занадто повільно та не повністю. Наприклад, станом на 26 травня 2022 року, за даними ДП «Гарантований покупець», заборгованість перед виробниками відновлювальної енергії становить 10,1 мільярдів гривень. [50] Виробники зараз перебувають у складному становищі: деякі шукають нових покупців з-за кордону, деякі працюють у збиток, що призводить до банкрутування. Здається, ніби єдиний шлях для підприємців, аби зберегти свій бізнес - звернення до суду, однак чи буде такий спосіб захисту своїх прав ефективним - невідомо.

Однак не всі виробники «зеленої» енергії погодилися на підписання вищезгаданого Меморандуму. Наявність енергетичної кризи в Україні підтверджується також відкриттям у квітні 2021 року провадження у справі №2021/039 Міжнародним арбітражним судом Стокгольма. [51] Компанія «Modus Energy International B.V.», яка є єдиним акціонерним власником ТОВ "Болохівський Солар Парк 1", ТОВ "Болохівський Солар Парк 2" та ТОВ "Солар Залуква", подала перший подібний позов проти України у міжнародний арбітражний суд. Усіма українськими компаніями Позивача було укладено угоди з ДП «Гарантований покупець». Відповідно до їхніх умов, вся відновлювальна енергія, вироблена ТОВ "Болохівський Солар Парк 1", ТОВ "Болохівський Солар Парк 2" та ТОВ "Солар Залуква" буде закуповуватися ДП «Гарантований покупець» за встановленим «зеленим» тарифом до 1 січня 2030 року. [52] Згідно з Пояснювальною запискою до Проєкту розпорядження Кабінету Міністрів України «Про застосування переговорної процедури закупівлі», Позивач відмовився від підписання Меморандуму про взаєморозуміння, який передбачає

зниження ставки «зеленого» тарифу на 15 відсотків в обмін на погашення заборгованості ДП «Гарантований Покупець». [52]

Водночас, як зазначалося раніше, на основі переговорів між виробниками відновлювальної енергії та Кабінету Міністрів України, було прийнято Закон України №810-ІХ, яким законодавчо закріплено їхні результати. Позивач наголошує на порушенні Україною ст. 10(1) та 22 (1) Договору до Енергетичної Хартії, яка передбачає зобов'язання надавати у будь-який час щодо капіталовкладень інвесторів справедливий і рівний режим у частині примусу погодження на зниження «зеленого» тарифу. [53] У зв'язку з понесенням значних фінансових збитків, які були спричинені невиконанням ДП «Гарантований Покупець» своїх зобов'язань за договорами купівлі-продажу енергії, Позивач просить суд визнати Україну винною у порушенні вищезгаданих норм Договору до Енергетичної Хартії та стягнути з України фінансові збитки та судові витрати у розмірі 11,5 мільйонів євро.

Саме ця справа викликала неабиякий резонанс, адже у випадку задоволення позовних вимог, безліч інвесторів, які вже переконалися у відсутності окупності інвестицій, вкладених в українську альтернативну енергетику, отримають приклад успішного вирішення цієї проблеми. Це підтверджується і тим, що за декілька тижнів після подачі «Modus Energy International B.V.» позову до міжнародного арбітражу, Міністерство юстиції від імені держави Україна отримало близько десяти подібних trigger notices, тобто повідомлень про те, що в інвестора є намір подати позов до арбітражу. [54]

Наразі розгляд справи триває, тому невідомо, якою буде позиція суду. Водночас, практикуючі юристи звертають увагу на те, що вже були випадки зниження «зелених» тарифів іншими країнами, однак здебільшого інвесторам вдавалося виграти спір про відшкодування збитків. На нашу думку, у випадку задоволення позовних вимог «Modus Energy International B.V.», буде створено

прецедент, який ще більше погіршить кризову ситуацію з відновлювальною енергетикою в Україні.

Проаналізувавши останню практику вирішення подібних спорів в українських судах можна зробити висновок, що загалом у справах про стягнення заборгованості з ДП «Гарантований покупець» за поставлену електроенергію з альтернативних джерел, українські суди стають на сторону її виробників. Наприклад, суд зобов'язав ДП «Гарантований покупець» погасити боргове зобов'язання у Рішенні Господарського суду міста Києва від 07.02.2022 р. у справі № 910/14927/21, де заборгованість перед ТОВ "Енерджі Рей" становила 2 821 907 гривень. [55]

Цікавою є аргументація представників ДП «Гарантований покупець», продемонстрована у Постанові Північного апеляційного господарського суду від 18.02.2021 у справі № 910/11830/20. Представники державного регулятора посилаються на те, що: «факт нездійснення НЕК "Укренерго" своєчасних розрахунків з Гарантованим покупцем, тоді як вказані платежі є джерелом доходу для розрахунків з продавцями електричної енергії за «зеленим» тарифом, виключає фактичну можливість здійснення ним розрахунків з продавцями». [56] У таких випадках суд зазначає, що «за договірними відносинами між сторонами, Гарантований покупець взяв на себе зобов'язання купувати усю відпущену електричну енергію, вироблену виробником за «зеленим» тарифом, та здійснювати її оплату», [56] тому дані аргументи відхиляються і ми повністю погоджуємося з такою позицією суду.

Доволі поширеною практикою є звернення виробників відновлювальної енергії з позовами щодо стягнення з ДП «Гарантований Покупець» пені, штрафів та інфляційних втрат у зв'язку з неналежним виконанням ДП «Гарантований Покупець» своїх грошових зобов'язань з оплати поставленої виробниками енергії відповідно до умов укладених між сторонами договорів. Відповідна позовна заява розглядалась Господарським судом міста Київ за справою №910/9754/21. Основними аргументами ДП «Гарантований Покупець» у вищезгаданій справі

були відсутність збитків у ТОВ «Єдиний Енергостандарт» (Позивача) та доказів, що свідчили б про можливе погіршення фінансового стану чи ускладнення в господарській діяльності для кредитора. ДП «Гарантований покупець» звернув особливу увагу на відсутність у наданих Позивачем судових рішень преюдиційного значення для розгляду даної справи, адже у них предметом стягнення є саме основне боргове зобов'язання, в той час як предметом даного спору є стягнення пені та інфляційних втрат та, відповідно, притягнення ДП «Гарантований Покупець» до відповідальності. [57] Суд частково задовольнив позовні вимоги ТОВ «Єдиний Енергостандарт», водночас зменшивши суму штрафу та пені, що підлягають стягненню. Таким чином, за обставинами справи ТОВ «Єдиний Енергостандарт» звернувся з позовом про стягнення 582 103,31 гривні, а Суд прийняв рішення про стягнення з ДП «Гарантований Покупець» суми у розмірі 241 058 гривень, включаючи судовий збір. [57] Для оскарження вищезгаданого судового рішення, ДП «Гарантований покупець» звернулося з апеляційною скаргою до Північного апеляційного господарського суду міста Києва, де вже було відкрите провадження.

Суми стягнень, передбачених українським законодавством, за несвоєчасну сплату ДП «Гарантований покупець» отриманої електроенергії можуть досягати доволі значних розмірів. Така ситуація прослідковується у рішенні Господарського суду міста Києва від 08.12.2021 у справі № 910/10334/21, у якому суд зобов'язав ДП «Гарантований покупець» сплатити усі санкції (штраф, пеня, неустойка, інфляційні втрати) у розмірі 13 843 657 гривень за несвоєчасну оплату придбаної енергії, [58] а також у справі № 910/16677/20, де лише сума пені та штрафу перед ТОВ "Інтеренерджі" дорівнювала 1 538 192 гривні. [59]

Однак якщо навіть виробник виграв судовий спір у ДП «Гарантований покупець» і суд зобов'язав останнього погасити борги, гарантія виконання ним свого зобов'язання відсутня. На практиці навіть за наявності постанови суду

касаційної інстанції, ДП «Гарантований покупець» все одно не сплачує кошти, належні виробнику аргументуючи це відсутністю коштів.

* * *

Аналіз судової практики дозволяє стверджувати, що майбутній розвиток відновлювальної енергетики в Україні наразі опинився під загрозою. Хоча українське законодавство, що регулює сферу відновлювальної енергетики, відповідає європейським стандартам, безліч виробників «зеленої» енергії перебувають на межі банкрутства у зв'язку з невиконанням державою своїх зобов'язань, передбачених чинним законодавством та договорами між виробниками альтернативної енергії та ДП «Енергоринок» та ДП «Гарантований Покупець». Теперішня ситуація на ринку альтернативної енергетики в Україні однозначно не сприяє інвестиційній активізації в цій галузі, оскільки інвестори вже мали змогу переконатися у рівні надійності системи його функціонування. Таким чином, залучивши чималі фінансові ресурси та розрахувавши всі ризики, інвестори отримали підтвердження того, що гарантія виконання державою взятих на себе зобов'язань відсутня, що позбавляє інвесторів не лише довгоочікуваного прибутку, але й загрожує втратою вкладених інвестицій. Поява практики успішного оскарження дій України у міжнародному арбітражі лише погіршить ситуацію та створить ще більші багатомільярдні боргові зобов'язання, які державі необхідно буде сплатити інвесторам відповідно до суддівських рішень.

3.2. Вплив військової агресії російської федерації проти України на розвиток відновлювальної енергетики: пристосування до нових реалій

Збройна агресія сусідньої країни, безумовно, внесла свої негативні корективи у життя кожного українця, порушила звичні засадничі підвалини функціонування суспільства та нашої держави загалом. Зміни торкнулись буквально кожного аспекту життя, кожної сфери економіки. Не винятком із загального правила стала і

галузь відновлювальної енергетики, яка і так в останні роки зазнавала певних законодавчо встановлених обмежень, що не сприяли її сталому розвитку та підживляли майбутню інвестиційну привабливість.

Досвід нашої країни та й загалом європейського континенту, що склався протягом останніх десятиріч, дозволяє висловити переконання, що «енергетична зброя» буде використана агресором найближчим часом у війні на повну потужність. І передумови для цього є, адже під загрозою опинились як технічна можливість функціонування вітчизняної енергосистеми, так і фінансова складова ринку електроенергетики, що невпинно погіршується внаслідок знищення інфраструктури, підприємництва та катастрофічного зниження платоспроможності населення.

За таких обставин видається, що держава мала б бути зацікавлена у збереженні стабільного функціонування ринку альтернативної енергетики, адже саме розвиток та підвищення рівня «зеленої» енергії дозволить зрештою всім країнам європейського континенту, включаючи нашу, відмовитись від паливних ресурсів російської федерації, знизивши таким чином її фінансові спроможності для ведення війн у майбутньому. І це вже має бути ефективним стимулом для всіх розвивати «зелену» енергію, навіть якщо не брати до уваги екологічні чинники, що первинно були закладені провідними економіками світу в основу розвитку та стимулювання виробництва електрики з альтернативних джерел.

Незважаючи на вищевикладене, українська держава, апелюючи до інших країн із закликом відмовитись від енергоресурсів агресора, демонструє впевнений та абсолютно алогічний курс на повне знищення вітчизняної «зеленої» енергетики, що й так ледве жевріє в сучасних військових умовах.

Таким чином 3 березня 2022 року Регулятором були внесені зміни до постанови НКРЕКП № 332 від 25 лютого 2022 року «Про забезпечення стабільного функціонування ринку електричної енергії, у тому числі фінансового стану

учасників ринку електричної енергії, під час особливого періоду» (далі – Постанова НКРЕКП № 332 від 25 лютого 2022 року).

Відповідно до вказаних змін було дозволено: «Гарантованому покупцю для визначення обсягів продажу електричної енергії на РДН використовувати прогнозні обсяги відпуску та споживання електричної енергії, надані продавцями та споживачами за «зеленим» тарифом, без уточнень на власне прогнозування» [60] Разом з тим, Постановою НКРЕКП № 332 передбачено, що:

Продавець за «зеленим» тарифом не втрачає членство в балансуючій групі гарантованого покупця у разі нездійснення оплати частки відшкодування вартості врегулювання небалансу електричної енергії гарантованого покупця. Гарантований покупець має право зменшити рівень розрахунків із продавцем за «зеленим» тарифом пропорційно до неоплаченої частки відшкодування вартості врегулювання небалансу електричної енергії.

З огляду на приписи частини 2 та частини 3 статті 71 Закону України «Про ринок електричної енергії» виробники електричної енергії, яким встановлено «зелений» тариф, мають право продати електричну енергію, вироблену на об'єктах електроенергетики, з альтернативних джерел енергії, саме ДП «Гарантований Покупець» відповідно до цього Закону.

Відповідно до пунктів 3-4 частини 3 статті 71 Закону України «Про ринок електричної енергії», для цього такі виробники, серед іншого, зобов'язані: «...увійти на підставі договору до балансуючої групи Гарантованого покупця» та «щодобово подавати гарантованому покупцю погодинні графіки відпуску електричної енергії на наступну добу у порядку та формі, визначених двостороннім договором з гарантованим покупцем».

Згідно п. 2.2 Типового договору про купівлю-продаж електричної енергії за «зеленим» тарифом, затвердженого постановою НКРЕКП № 641 від 26.04.2019 року (далі – Типовий договір), «Купівля-продаж електричної енергії за цим Договором здійснюється за умови членства продавця за «зеленим» тарифом у балансуючій групі гарантованого покупця».

Несвоєчасна оплата частки відшкодування вартості врегулювання небалансу електричної енергії ДП «Гарантований покупець» є підставою для виключення виробника за «зеленим» тарифом із балансуючої групи ДП «Гарантований покупець», що, як наслідок, призводить до припинення придбання останнім електроенергії такого виробника.

З огляду на те, що НКРЕКП у постанові «Про забезпечення стабільного функціонування ринку електричної енергії, у тому числі фінансового стану учасників ринку електричної енергії, під час особливого періоду» № 332 від 25 лютого 2022 року було запропоновано відмінити зазначене вище правило щодо відповідальності виробників за несвоєчасну оплату частки відшкодування вартості врегулювання небалансу електричної енергії шляхом виключення із балансуючої групи Гарантованого покупця, такі зміни були розцінені виробниками електричної енергії з альтернативних джерел досить позитивно, адже всім ставало очевидно, що в нових умовах здійснювати прогнозування показників відпуску електричної енергії буде досить важко, фінансові розрахунки є нестабільними, і, відповідно, виробники можуть досить швидко втратити право участі в балансуючій групі ДП «Гарантований покупець», тобто фактично будуть позбавлені права реалізовувати вироблену ними електричну енергію за укладеними договорами.

У запропонованих обставинах учасники ринку отримали змогу адаптуватись до нових умов функціонування ринку та мали б певні гарантії щодо можливості реалізації електричної енергії за відсутності необхідних фінансових ресурсів у виробника для проведення негайних розрахунків із ДП «Гарантований покупець». Фактично було запропоновано механізм взаємозаліку суми відпущеної виробником електроенергії та суми, що становить частку відшкодування виробником вартості врегулювання небалансів, адже відповідно до пункту 13 Постанови НКРЕКП №332, ДП «Гарантований покупець» отримало право зменшити рівень розрахунків із продавцем за «зеленим» тарифом пропорційно до неоплаченої частки відшкодування вартості врегулювання небалансу електричної енергії.

Однак, оптимізм виробників, які здійснюють виробництво електричної енергії з альтернативних джерел енергії, був передчасним, адже вже наступного дня Міністерством енергетики України було видано наказ № 103, згідно з яким ДП «Гарантований покупець» наказано спрямувати всі кошти (за винятком необхідних для забезпечення господарської діяльності підприємства), що надходять від продажу електричної енергії під час воєнного стану, в т.ч. виробленої з альтернативних джерел енергії, на погашення заборгованості перед ДП «НАЕК «Енергоатом». [61]

Згодом, 28.03.2022 року Міністерством енергетики України видано новий наказ № 140 «Про розрахунки на ринку електричної енергії», згідно якого:

За результатами продажу електроенергії за перші 10 днів розрахункового місяця розподіл коштів з рахунку "ГарПок" має здійснюватися наступним чином, з такими обмеженнями:

- сума, що дорівнює значенню 15 відсотків від середньозваженого розміру «зеленого» тарифу за 2021 рік, – для виробників, що здійснюють виробництво електричної енергії з енергії сонячного випромінювання;
- сума, що дорівнює значенню 16 відсотків від середньозваженого розміру «зеленого» тарифу за 2021 рік, – для виробників, що здійснюють виробництво електричної енергії з енергії вітру;
- сума, що дорівнює значенню 35 відсотків від середньозваженого розміру «зеленого» тарифу за 2021 рік, – для виробників, що здійснюють виробництво електричної енергії з гідроенергії;
- сума, що дорівнює значенню 40 відсотків від середньозваженого розміру «зеленого» тарифу за 2021 рік, – для виробників, що здійснюють виробництво електричної енергії з біогазу.

Всі інші кошти, отримані від продажу «зеленої» генерації розподіляються між НАЕК «Енергоатом» та НЕК «Укренерго». Наступної декади розрахунки здійснюватимуться за таким же принципом. [62]

Примітно, що вказані Накази не були офіційно опубліковані у встановленому законодавством порядку, однак, не зважаючи на це, надійшли до ДП «Гарантований покупець» та були прийняті останнім до виконання.

Зазначене підтверджується, зокрема, відомостями із офіційного сайту ДП «Гарантований покупець» від 7 квітня 2022 року, де повідомляється про те, що: «7 квітня 2022 року виробникам з альтернативних джерел було здійснено виплату за електричну енергію березня 2022 року. Розрахунки було здійснено чітко з

урахуванням вимог наказу Міністерства енергетики України №140 від 28.03.2022».[63]

При цьому наголошується, що чинним наказом встановлено новий порядок виплат за електричну енергію, вироблену за «зеленим» тарифом і наводиться фрагмент з наказу, який стосується відновлювальних джерел енергії, що повністю відтворює вищезазначені автором зміни щодо встановлених обмежень. І, наостанок, ДП «Гарантований покупець» дійшло висновку, що діючи згідно вимог наказу Міністерства енергетики України №140 від 28 березня 2022 року: «...держпідприємство сумлінно виконало свої зобов'язання перед виробниками електроенергії за «зеленим» тарифом у цьому місяці». [63]

Порядок застосування законодавства та повноважень органів державної влади під час війни регулюється Законом України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII.

Відповідно до ч.2 ст. 9 Закону № 389-VIII від 12 травня 2015 року: «Кабінет Міністрів України, інші органи державної влади, військове командування, військові адміністрації, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування здійснюють повноваження, надані їм Конституцією України, цим та іншими законами України». [64]

Закон України № 389-VIII від 12 травня 2015 року не містить окремих положень, які визначають повноваження міністерств у період дії військового стану.

Відтак, Міністерство енергетики України, як один із центральних органів виконавчої влади, у своїй діяльності має керуватись, перш за все, нормами Конституції України та Законом України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17 березня 2011 року № 3166-VI.

Згідно ч. 1 ст. 2 Закону № 3166-VI від 17 березня 2011 року: «Діяльність міністерств та інших центральних органів виконавчої влади ґрунтується на принципах верховенства права, забезпечення дотримання прав і свобод людини і

громадянина, безперервності, законності, забезпечення єдності державної політики, відкритості та прозорості, відповідальності». [65]

Тобто визначальним принципом роботи міністерства є забезпечення верховенства права.

За приписами ч. 1 ст. 3 Закону № 3166-VI від 17 березня 2011 року встановлено, що: «Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади у своїй діяльності керуються Конституцією України, цим та іншими законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства України».

Слід зазначити, що аналіз чинного законодавства України вказує на відсутність у ньому положень, за якими Міністерство енергетики України було б наділено певними повноваженнями, спрямованими на врегулювання порядку проведення розрахунків між ДП «Гарантований покупець» та продавцями за відпущену останніми електроенергію, вироблену на об'єктах альтернативної енергетики.

Натомість, на законодавчому рівні, а саме у пункті 5 статті 65 Закону України «Про ринок електричної енергії» закріплено, що:

Гарантований покупець здійснює оплату електричної енергії, купленої за «зеленим» тарифом та за аукціонною ціною, за фактичний обсяг відпущеної електричної енергії на об'єктах електроенергетики, що використовують альтернативні джерела енергії (а з використанням гідроенергії - вироблену лише мікро-, міні- та малими гідроелектростанціями), на підставі даних комерційного обліку, отриманих від адміністратора комерційного обліку, у порядку та строки, визначені відповідними договорами.

Таким чином, законодавець чітко визначив, що порядок та строки розрахунків за електроенергію, отриману із альтернативних джерел енергії, вказуються в договорі між ДП «Гарантований покупець» та виробником, якому встановлено «зелений» тариф.

При цьому, такий договір укладається на підставі типового договору купівлі-продажу електричної енергії за «зеленим» тарифом, форма якого затверджується Регулятором.

26 квітня 2019 року НКРЕКП своєю постановою № 641, на виконання положень ст. 65 Закону України «Про ринок електричної енергії», затвердила Порядок купівлі ДП «Гарантований покупець» електричної енергії, виробленої з альтернативних джерел енергії (далі – Порядок), а також Типовий договір, де і встановлені умови визначення обсягів купівлі-продажу електричної енергії та порядок розрахунків між ДП «Гарантований покупець» та виробниками, яким встановлено «зелений» тариф.

Відповідно до п. 7.2 Типового договору, затвердженого Постановою НКРЕКП №641: «...зміни до договору та його додатків можуть бути внесені у разі внесення змін до затвердженої Регулятором типової форми договору про купівлю-продаж електричної енергії за «зеленим» тарифом».

Таким чином, ні в самому Порядку, ні в Типовому договорі не йдеться про те, що визначені в них положення можуть односторонньо змінюватись наказом Міністерства енергетики України, адже такі повноваження належать виключно НКРЕКП.

З огляду на вищевикладене, слід визнати, що Міністерство енергетики України, прийнявши накази № 103 від 04.03.2022 року «Щодо проведення розрахунків на ринку електричної енергії» та № 140 від 23.03.2022 року «Про розрахунки на ринку електричної енергії», фактично вийшло за межі своїх повноважень, визначених чинним законодавством України, що свідчить про недійсність прийнятих нормативно-правових актів.

Саме цим пояснюється й абсолютно неприйнятна ситуація щодо відсутності офіційного опублікування Міністерством енергетики України зазначених вище наказів у порядку, передбаченому ч.6 ст. 15 Закону № 3166-VI, згідно якого: «Всі накази міністерства оприлюднюються державною мовою на офіційному сайті

міністерства в порядку, передбаченому Законом України «про доступ до публічної інформації».

Зазначена обставина є додатковим свідченням того, що Міністерство енергетики України діяло в порушення чинного законодавства України, прийнявши кулуарно, з перевищенням своїх повноважень, нелегітимні накази № 103 від 04.03.2022 року «Щодо проведення розрахунків на ринку електричної енергії» та № 140 від 23.03.2022 року «Про розрахунки на ринку електричної енергії».

Відповідно до ч. 2 ст. 15 Закону № 3166-VI: «Накази міністерства, видані в межах його повноважень, є обов'язковими для виконання центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами, місцевими державними адміністраціями, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями всіх форм власності та громадянами».

Разом з тим, згідно статті 60 Конституції України: «Ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази». [66]

Відтак, накази Міністерства енергетики України не були обов'язковими для виконання ДП «Гарантований покупець» через їх нелегітимність, однак все ж були прийняті останнім до виконання.

Викладене вище дає додаткові підстави виробникам, яким встановлено «зелений» тариф, не просто сумніватись у щирості встановлених державою гарантій щодо захисту інвестицій у сфері альтернативної енергетики, але і говорити про свідоме чи несвідоме знищення галузі відновлювальної енергії в Україні. Безумовно, це зумовить нову хвилю судових позовів як до Міністерства енергетики України щодо визнання недійсності наказів, так і до ДП «Гарантований покупець» щодо порушень умов укладених договорів в частині проведення розрахунків за відпущену електричну енергію.

Фахівці в галузі альтернативної енергетики зазначають, що встановлений рівень виплат у розмірі 15%-16% від вартості відпущеної електричної енергії ставить виробника, якому встановлено «зелений» тариф, в умови, за яких він фактично не зможе функціонувати, з огляду на те, що його витрати значно перевищують встановлений розмір розрахунків. [67]

О. Савченко звертає увагу на те, що в реальних умовах рівень витрат, які не можуть бути скорочені чи обмежені для підприємств, наприклад, сонячної індустрії, без врахування небалансів та кредитних зобов'язань, які мають переважна більшість виробники і які також потрібно виконувати, становить мінімум 20% від планового доходу. [67] Це витрати на обслуговування станції, податки, оплата праці працівників, комунальні послуги, оренда тощо.

Відповідно, запроваджені обмеження щодо розрахунків із виробниками, яким встановлено «зелений» тариф, у зазначених вище показниках є критичними і призведуть, швидше за все, до зупинки функціонування об'єктів енергетики, які на даний час працюють на межі своїх можливостей.

Варто зазначити, що виробники електричної енергії з альтернативних джерел насправді чітко усвідомлюють ту критичну фінансову ситуацію, яка склалась в енергетичному секторі із початком військових дій і готові нести певні обмеження, однак вони мають бути виваженими, ґрунтуватись на компромісному механізмі взаємодії між державою та інвестором, і, зрештою, мати належне нормативно-правове оформлення.

На наш погляд, вирішити ситуацію та забезпечити її приведення у правове поле можливо, застосувавши повноваження, якими згідно чинного законодавства наділена НКРЕКП.

Як зазначалось вище, саме Регулятор згідно із Законом України «Про ринок електричної енергії» має право визначати порядок та строки розрахунків між ДП «Гарантований покупець» та виробниками, які виробляють енергію з альтернативних джерел та яким встановлено «зелений» тариф.

З огляду на вищевикладене, НКРЕКП достатньо внести відповідні зміни до розділу 10 Порядку купівлі ДП «Гарантований покупець» електричної енергії, виробленої з альтернативних джерел енергії, затвердженого постановою № 641 від 26 квітня 2019 року, де визначити новий механізм розрахунку платежів та порядок їх здійснення між ДП «Гарантований покупець» та продавцями енергії.

При цьому, варто підійти виважено до цього питання і врахувати при визначенні розрахунків за відпущену електричну енергію той критичний рівень витрат, який несуть виробники в залежності від об'єкта електроенергетики (вітрова, сонячна, біогазова, гідростанція тощо), і компроміс щодо якого може бути досягнутий при обговоренні проєкту нормативного акту із залученням всіх зацікавлених сторін.

* * *

Початок повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України вплинув на всі без виключення галузі української економіки, у тому числі, сферу альтернативної енергії. Спершу прослідковувалися позитивні тенденції державного регулювання, коли були внесені зміни щодо відповідальності виробників за несвоєчасну оплату частки відшкодування вартості врегулювання небалансу електричної енергії шляхом виключення із балансуєчої групи ДП «Гарантований покупець». Потім дії державного регулятора та Міністерства енергетики України стали алогічними та такими, що сприяють повному занепаду ринку відновлювальної енергетики в Україні. Таким чином, Міністерство енергетики України, вийшовши за межі своїх повноважень, встановило новий порядок виплат за електричну енергію, вироблену за «зеленим» тарифом. За обставин, які нині склались, можна говорити, що і держава, і виробники мають докласти максимум зусиль для досягнення взаєморозуміння, бо нівелювання органами виконавчої влади правових норм та керування галузі у «ручному» режимі зумовить зупинку об'єктів електроенергетики, втрату необхідних енергетичних

ресурсів, робочих місць тощо. Як наслідок, втрату Україною її енергетичної стабільності та безпеки, які на даний час є вкрай необхідними чинниками для забезпечення життєдіяльності країни у важких умовах воєнного стану.

3.3. «Зелена» енергетика в Україні як складова інтегрованої енергетичної системи Європейського Союзу

У зв'язку з підвищенням рівня світового забруднення довкілля, у 2019 році Європейський Союз презентував свою нову кліматичну політику, яку назвали «European Green Deal». Це комплекс дій, спрямованих на зменшення викидів до атмосфери, спричинених результатами людської життєдіяльності. «European Green Deal» передбачає багато нововведень у вигляді різних ініціатив, стратегій та проєктів для країн-членів Європейського Союзу та стратегічних партнерів. Починаючи від поставленої цілі у 55 відсотків енергії з альтернативних джерел, закінчуючи запровадженням – Систему торгівлі викидами в Європейському Союзі, яка передбачає встановлення ліміту викидів, дозволених для кожної країни та підприємства. [68]

Завдяки початку повномасштабної війни російської федерації проти України та її державної цілісності за сприяння республіки білорусь, європейська спільнота нарешті зрозуміла, що російська влада використовує енергетику як один з інструментів для реалізації своїх терористичних цілей та усунення будь-яких ризиків застосування санкцій з боку міжнародної спільноти. Таким чином, окрім збереження навколишнього середовища, світовий розвиток відновлювальної енергетики отримав ще одну мету – ліквідацію залежності, насамперед європейських країн, від енергоресурсів російської федерації. На жаль, саме європейські країни є імпортерами 47% нафтопродуктів російської федерації. У 2021 році росія поставила до Європейського Союзу 108,1 мільйонів тонн сирої нафти на 50,9 мільярдів доларів. [69]

Логічно, що продовжуючи співпрацю з росією у якості покупця таких традиційних енергоресурсів, як нафта, вугілля та газ, європейські країни залишатимуться спонсорами геноциду українського народу.

Одним зі способів вирішення цієї глобальної проблеми вважають стрімкий розвиток альтернативної енергетики. Необхідність якнайшвидшої зміни курсу в енергетичній політиці підкреслила і Президентка Європейської Комісії 24 травня 2022 року на Всесвітньому економічному форумі в Давосі. Таким чином, європейська лідерка звернула увагу на масові вбивства українців верхівкою російської влади та на роль залежності Європи від російської енергетики у цій повномасштабній війні. У своїй промові Урсула фон дер Ляєн визначила основні заходи Європейського Союзу, необхідні для забезпечення незалежності його членів від російського імпорту, включаючи терміновий розвиток «зеленої» енергетики на рівні, достатньому для забезпечення Європи енергією, виробленої з альтернативних джерел, на 45% до 2030 року. [70]

У травні 2022 року Європейська Комісія розробила та прийняла «REPowerEU» – план відмови від споживання російських викопних енергоресурсів до 2030 року. «REPowerEU» передбачає як розвиток сфери виробництва зеленого водню, так і збільшення частки використання зеленої енергетики загалом. [71]

Однією з найбільш перспективних галузей, розвиток якої може значно збільшити частку використання відновлювальної енергетики в Європейському Союзі та, зокрема, в Україні є воднева енергетика. Особливо зважаючи на презентацію Європейським Союзом нової Водневої Стратегії, одним з стратегічних партнерів якої була визнана Україна. [72] Крім цього, на 1-му Центральноєвропейському Форумі Водневих технологій Урсула фон дер Ляєн наголосила на важливості розвитку водневої енергетики та використання зеленого водню для повного припинення співпраці з таким постачальником як російська федерація. [73]

На нашу думку, зважаючи на великий розмір надлишкової енергії, що сезонно (зазвичай влітку/навесні) накопичується у виробників з відновлювальних джерел - запровадження використання зеленого водню може бути одним з заходів, які сприятимуть виходу України з енергетичної кризи. Також потрібно врахувати те, що на даний момент ця надлишкова “зелена” енергія підлягає оплаті ДП «Гарантований Покупець», хоча і не використовується. Крім цього, воднева енергетика в Україні може почати розвиватися набагато швидше, ніж це здавалося до початку повномасштабного вторгнення на українську територію. Про це свідчать заяви європейської верхівки, які наголошують на обов’язковому залученні України та Молдови до енергетичних ініціатив ЄС, які сприятимуть формуванню спільної енергетичної незалежності. Наприклад, у сфері розвитку водневої енергетики, Президентка Європейської комісії заявила про запуск «NextGenerationEU» вартістю 650 мільярдів євро, що триватиме 4 роки та полягатиме у забезпеченні достатньої кількості відновлюваної електроенергії для виробництва відновлюваного водню. Відповідно, державна допомога для водневих проєктів наразі є пріоритетною для Європейської Комісії. [73]

У 2021 році Міністерство енергетики України заявило про початок роботи над «Енергетичною стратегією України до 2050 року» у співпраці з урядом Великої Британії та компанії «КПМГ-Україна». [74] Однією з стратегічних цілей майбутнього документа було вказано розвиток нових технологій та видів енергетичних ресурсів, що на нашу думку, обов’язково має включати розвиток виробництва «зеленого» водню в Україні. Компанія «КПМГ-Україна» мала працювати над вищезгаданою Стратегією протягом 9 місяців, але скоріш за все через початок повномасштабної війни російської федерації, робота була сповільнена або призупинена. Ведення активних військових дій на території України значно ускладнює ситуацію з реалізацією подібних проєктів та практично робить її неможливою на даний момент. Водночас, необхідно закінчити розробку

«Енергетичну стратегію України до 2050 року» найближчим часом та обов'язково передбачити заходи, необхідні для початку розвитку водневої енергетики в Україні.

Дотримання Україною основних принципів «European Green Deal» матиме великий вплив на її позицію на міжнародній арені в майбутньому. У свою чергу, альтернативна енергетика відіграє ключову роль у реалізації ініціатив Європейського Союзу. У випадку подальшого використання енергії більшою мірою з традиційних джерел у промисловій сфері, Україна буде дещо ізольованою від європейського ринку. Це спричинено тим, що у межах «European Green Deal» Європейський Союз має намір запровадити механізм прикордонного вуглецевого коригування. [75] Таким чином, влітку 2021 року Європейською комісією було прийнято проєкт Carbon Border Adjustment mechanism (далі – CBAM) – це ключовий елемент пакету законодавства «Fit for 55», основною метою якого є скорочення кількості викидів парникових газів щонайменше на 55% до 2030 року. [76]

CBAM передбачає встановлення вуглецевого податку на продукцію, котра імпортується до країн-членів ЄС і під час виробництва якої відбувається забруднення повітря через шкідливі викиди. Сума коштів, які підлягатимуть сплаті імпортером буде залежати від кількості вуглекислого газу, яка потрапила до атмосфери під час виробництва товарів. Відповідно до вищезгаданого проєкту, нові правила діятимуть не певні галузі або категорії товарів, перелік яких не є фіксованим та періодично буде змінюватися Європейською Комісією. Наразі передбачається, що CBAM розповсюджуватиметься на імпорт цементу, електроенергії, чавуну, сталі, мінеральних добрив та алюмінію. [77] Хоча у Європарламенті тривають дискусії щодо включення нафтопродуктів до цього переліку. [78] Планується, що відповідні обмеження почнуть працювати з січня 2023 року у тестовому режимі. [78]

Зважаючи на величезний обсяг українських експортерів, котрі спрямовують свою діяльність саме на європейський ринок, встановлення підвищеного

вуглецевого оподаткування Європейським Союзом стане величезним ударом для української економіки. Віце-прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України Ольга Стефанішина зазначає що СВAM охопить сектори, які складають близько 20% української торгівлі з ЄС, а також наголосила на тому, що заходи, що обмежуватимуть цю двосторонню торгівлю, Україна розглядатиме, як торговельні бар'єри несумісні з положеннями Угоди про асоціацію. [79] Згідно з дослідженням Київської школи економіки, 36 - 42 відсотки українського експорту припадають на країни Європейського Союзу, тому впровадження СВAM може призвести до негативних наслідків для української економіки у розмірі 2.9 мільярдів доларів на рік експорту. [80]

* * *

Європейська спільнота завжди була лідером з виробництва альтернативної енергії. Водночас, після початку повномасштабної війни російської федерації проти України, розвиток «зеленої енергетики» став одним з найбільш пріоритетних напрямків роботи Європейського Союзу, адже саме вона є ймовірним способом досягнення енергетичної незалежності європейських країн від російських енергоресурсів. Зокрема припинення партнерства країн-членів Європейського Союзу з російською федерацією у питанні постачання електроенергії на думку європейських лідерів можливе за допомогою розвитку водневої енергетики та використання зеленого водню. Наразі Україна не має «Енергетичної стратегії України до 2050 року», яка має передбачити заходи для розвитку виробництва «зеленого водню». Однак найближчим часом передбачається розробка вищезгаданого документу.

Запровадження Європейським Союзом СВAM на імпорту продукцію може стати одним з найбільших ударів по українській економіці у разі бездіяльності України у питанні розвитку альтернативної енергетики На даний момент

українська влада не має вибору та у зв'язку з вимогами щодо мінімізації кількості викидів та використання викопних джерел енергії, які ставить Європейський Союз до світової спільноти, має забезпечити всі належні умови для розвитку відновлювальної енергетики в Україні.

ВИСНОВКИ

На підставі проведеного дослідження надано відповідь на дослідницьке питання, а саме проаналізовано чинне законодавство у сфері альтернативної енергетики та визначено перспективи розвитку ринку відновлювальної енергії в Україні та розмежовано проблеми, з якими доводиться працювати виробникам «зеленої» енергії.

Також нами були сформульовані наступні висновки та пропозиції.

На основі опрацьованих робіт науковців, що стосуються предмету дослідження - джерел альтернативної енергії, було запропоновано власну редакцію терміну «альтернативні джерела енергії», викладену як: відновлювані джерела енергії, до яких належать енергія сонячна, вітрова, геотермальна, гідротермальна, аеротермальна, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, енергія біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів; вторинні енергетичні ресурси, до яких належать доменний та коксівний газ, газ метан дегазації вугільних родовищ, перетворення скидного енергопотенціалу технологічних процесів; інші нетрадиційні джерела енергії та вторинні енергетичні ресурси нетрадиційного походження.

Шляхом дослідження наукових джерел було з'ясовано, що електрична енергія, отримана з альтернативних джерел стає об'єктом цивільно-правових відносин за умови її виділення з природних енергоресурсів за результатами впливу людини шляхом застосування спеціальних установок та/або процесів. Водночас було підкреслено, що є певні альтернативні джерела енергії, які можуть розглядатися як самостійні об'єкти права власності та бути окремими об'єктами цивільного обігу ще до етапу виробництва електроенергії.

У роботі було висвітлено процес трансформації системи функціонування електроенергетичного сектору та внесення законодавчих змін, завдяки чому було простежено процес розвитку українського законодавства, яке регулює сферу відновлювальної енергетики.

Окрему увагу було приділено дослідженню поняття «зелений» тариф, з'ясуванню його ефективності, порядку застосування «зеленого» тарифу та змін законодавства, які полягали у його збільшенні, завдяки чому були встановлені причини проведення подальших переговорів між урядом та виробниками енергії з відновлювальних джерел, що призвели до зниження «зеленого» тарифу на невизначений строк. Таким чином, було з'ясовано, що встановлюючи «зелений» тариф індивідуально для кожного виробника електроенергії, регулятор враховує вид альтернативної енергії, яка виробляється та строк введення об'єкта електроенергетики в експлуатацію. Хоча вищезгаданий інструмент стимуляції розвитку галузі є найбільш популярним у світі, дії української влади щодо його запровадження та використання негативно вплинули на інвестиційну привабливість України у сфері відновлювальної енергетики.

Нами було детально розмежовано основні причини початку енергетичної кризи в Україні. Ми зробили висновок, що основна причина низької ефективності державного регулювання, при повній імплементації положень міжнародних нормативно-правових актів до національного законодавства, полягає у низькій підготовці влади до впровадження нової моделі функціонування енергетичного ринку та «зеленого» тарифу для виробників «зеленої» енергії, а також відсутність врегулювання боргових зобов'язань та намагання законодавця зберегти певні елементи попередньої моделі: пільги, перехресне субсидіювання тощо.

Аналіз судової практики сприяв визначенню проблемних аспектів регулювання за новою енергетичною моделлю України, які перешкоджають розвитку «зелених» підприємств, це наприклад, величезні непогашені заборгованості ДП «Гарантований Покупець» перед виробниками електроенергетики з відновлювальних джерел. Крім цього, було висвітлено питання початку оскарження дій української влади у міжнародному арбітражі на прикладі справи *Modus Energy International B.V. v. Ukraine*.

У науковій праці також було проведено аналіз термінових дій державного регулятора, спрямованих на збереження розвитку ринку альтернативної енергетики після початку військової агресії російської федерації на території України. Таким чином, було встановлене перевищення своїх повноважень Міністерством енергетики України у питанні що встановлення порядку виплат за електричну енергію, вироблену за «зеленим» тарифом. У результаті аналізу останніх нормативно-правових актів НКРЕПК та Міністерства енергетики України було зроблено висновок про необхідність співпраці та встановлення діалогу між державними органами та виробниками альтернативної енергії задля збереження українського ринку хоча б у теперішньому стані.

Початок повномасштабної війни російської федерації проти України змусив європейську спільноту пріоритезувати розвиток «зеленої» енергетики якомога швидше. У зв'язку з цим у магістерській роботі було проілюстровано останні законодавчі ініціативи Європейського Союзу у сфері водневої енергетики та вуглецевого оподаткування задля досягнення незалежності європейських країн від російського імпорту енергоресурсів у найкоротші терміни. На підставі аналізу проєкту СВМ – запровадження вуглецевого податку на імпортну продукцію було вирішено, що Україна скоріш за все буде виконувати усі вимоги Європейського Союзу щодо мінімізації кількості викидів та використання викопних джерел енергії, хоча наслідки такого запровадження будуть критичними для української економіки. Завдяки опрацюванню ініціатив Європейського Союзу, презентованих його керівництвом за останні півроку, у науковій праці наголошується на необхідності розробки «Енергетичної стратегії України до 2050 року» та початку імплементації основних ідей Водневої Стратегії Європейського Союзу, адже це може бути одним зі шляхів поступового виходу України з енергетичної кризи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міністерство регіонального розвитку будівництва та житлово-комунального господарств в Україні. Розвиток відновлюваних джерел енергії в Україні. 2017. 36 с. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/03/Rozvitok-VDE-v-Ukrai--ni.pdf>
2. Global Energy Review 2021. OECD, 2021. 34 р. URL: <https://iea.blob.core.windows.net/assets/d0031107-401d-4a2f-a48b9eed19457335/GlobalEnergyReview2021.pdf>
3. Шкурідін Є. Поняття альтернативних джерел енергії. *Молодий вчений*. 2014. 4 (07). С. 42–44.
4. Агапова О. Л. Альтернативні енергетичні ресурси як об'єкт картографування. *Людина та довкілля. Проблеми неоекології*. 2015. № 1/2. С. 95–102.
5. On the promotion of the use of energy from renewable sources : Directive (EU) of 11.12.2018 no. 2018/2001. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32018L2001>
6. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. *Голос України*. 2010. № 229. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
7. Про енергозбереження: Закон України від 01.07.1994 р. № 74/90-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 30. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/z007400?an=86>
8. Дев'яткіна, С. С. Альтернативні джерела енергії: *навчальний посібник*. Міністерство освіти і науки України. Національний авіаційний університет. 2006. 91 с.
9. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20.02.2003 р. № 555-М, *Відомості Верховної Ради України*, 2003. № 24., С. 155. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15#Text>

10. Кузьмін Д.В., Іващенко М.М. Правові засади використання відновлювальних джерел енергії приватними домогосподарствами на території України. *Право і суспільство*. 2019. №2. С. 67-77.
11. Кузьміна М.М. Поняття та види енергії з альтернативних джерел. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2013. №3. С. 134-141.
12. Рибнікова Е. Ю. Поняття нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії за законодавством України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 2 С. 56-59.
13. Бондар Л.О. Природоресурсне право України. навч. посіб. за ред. І.І. Каракаша, 2005. 376 с.
14. Кишко-Єрлі О.Б. Інститут правового регулювання використання відновлювальних джерел енергії природоресурсного права України. *Часопис Київського університету права*. 2010. №2. С. 251-254.
15. Скрипник В.Л. Електроенергія в системі об'єктів цивільних прав. *Публічне право*. 2019. № 36. С. 162–169. URL: https://www.publichne-pravo.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=158:pp-2019-36-18&catid=92&Itemid=483&lang=uk
16. Комарницький В.М. Правові питання використання альтернативних джерел енергії. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Ю-2012*. 2012. №3. С.138-145.
17. Про ринок електричної енергії: Закон України №2019-VIII від 13.04.2017, *Офіційний вісник України*. 2017. № 49, С. 9. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text>
18. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг : Закон України від 22.09.2016 р. № 1540-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 51. С. 5.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-19#Text>

19. Кузьміна М. М. Правові особливості функціонування об'єктів відновлюваної енергетики. *Економічна теорія та право*. 2018. № 2. С. 136-148.
20. Про затвердження Порядку встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу на електричну енергію для суб'єктів господарської діяльності, споживачів електричної енергії, у тому числі енергетичних кооперативів, та приватних домогосподарств, генеруючі установки яких виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 30.08.2019 № 1817. *Урядовий Кур'єр*. 2019. № 176. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1817874-19#Text>
21. Про затвердження нормативно-правових актів, що регулюють діяльність гарантованого покупця та купівлі електричної енергії за «зеленим» тарифом та за аукціонною ціною: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 26.04.2019 № 641. *Урядовий Кур'єр*. 2019. № 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v0641874-19>
22. Стоян О.Ю. Законодавче підґрунтя державного регулювання відновлювальної енергетики України. *Вісник Академії митної служби України. Сер. Державне управління*. 2014. № 1. С. 64-72.
23. Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року: затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України № 902-р від 01.10.2014 р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 81. С. 48. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/902-2014-p#Text>
24. М.М. Кузьміна. Окремі проблеми правового регулювання виробництва енергії з альтернативних джерел в умовах адаптації до права ЄС. *Адаптація до права ЄС регулювання економіки України в сучасних умовах : зб. наук. пр.* (за матеріалами «Круглого столу», м. Харків, 26 трав. 2015 р.). Харків, 2015. С. 34-38.

25. Про приєднання України до Статуту Міжнародного агентства з відновлювальних джерел енергії (IRENA): Закон України від 05.02.2017 р. № 2222-VIII. *Офіційний вісник України*. 2018. №3. Ст. 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2222-19#Text>
26. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року “Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність”: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 605-р від 18.08.2017. *Урядовий кур’єр*. 2017. № 167. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-p#Text>
27. Енергетична стратегія України на період до 2035 року “Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність: схвал. Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 605-р від 18.08.2017. *Урядовий кур’єр*. 2017. № 167. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/file/text/58/f469391n10.pdf>
28. Про електроенергетику: Закон України від 16.10.1997 р. № 575/97-ВР. *Урядовий Кур’єр*. 1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/575/97-вр#Text>
29. Про утворення державного підприємства "Енергоринок": Постанова Кабінету Міністрів України від 05.05.2000 р. № 755. *Офіційний вісник України*. 2000. № 19. С. 49. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-2000-п#Text>
30. Third energy package. European Comission. URL: https://ec.europa.eu/energy/topics/markets-and-consumers/market-legislation/third-energy-package_en
31. Про утворення державних підприємств “Гарантований покупець” та “Оператор ринку”: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.04.2019 р. № 324. *Урядовий Кур’єр*. 2019. № 77. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324-2019-п#Text>
32. Про затвердження Статуту державного підприємства “Оператор ринку”: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.05.2019 р. № 454. *Урядовий Кур’єр*. 2019. № 102. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/454-2019-п#Text>

33. Про затвердження Статуту державного підприємства “Гарантований покупець” : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.05.2019 р. № 455. *Урядовий Кур’єр*. 2019. № 102. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/455-2019-п#Text>
34. Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення «зеленого» тарифу: Закон України від 25.09.2008 р. № 601-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. №13. С. 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/601-17#Text>
35. Про затвердження Порядку встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу для суб’єктів господарської діяльності: Постанова Національної комісії регулювання електроенергетики України № 32 від 22.01.2009 р. *Офіційний вісник України*. 2009. № 7. С. 172, URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/gk17877?an=13&ed=&dtm=>
36. Про затвердження Порядку встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу для суб’єктів господарської діяльності: Постанова Національної комісії регулювання електроенергетики України від 22.01.2009 року № 32. *Урядовий Кур’єр*. 2009. № 27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0032227-09#Text>
37. Про затвердження Порядку встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу на електричну енергію для суб’єктів господарської діяльності та приватних домогосподарств: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики від 02.11.2012 року № 1421. *Офіційний вісник України*. 2012. № 92. С. 201, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1957-12#Text>
38. Про встановлення фіксованих мінімальних розмірів «зелених» тарифів на електричну енергію: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики від 01.04.2013 року № 365. *Інформаційний*

- бюлетень* *НКРЕ.* 2013. № 05. URL: https://ips.ligazakon.net/document/gk27595?an=1&ed=2014_01_16
39. Про встановлення фіксованих мінімальних розмірів «зелених» тарифів на електричну енергію для суб'єктів господарювання: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 20.07.2015 року № 2043. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2043874-15#Text>
 40. Про встановлення фіксованих мінімальних розмірів «зелених» тарифів на електричну енергію для приватних домогосподарств: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 20.07.2015 року № 2044. *Офіційний вісник України.* 2015. № 65. С. 217, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-15#Text>
 41. Про затвердження Порядку встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу для суб'єктів господарської діяльності: Національної комісії регулювання електроенергетики України від 22.01.2009 року № 32. *Урядовий Кур'єр.* 2009. № 27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0032227-09#Text>
 42. Відповідь на лист Громадської ради при Донецькій облдержадміністрації: Роз'яснення Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 26.11.2018 року №11131/172/7-18 . URL: <https://dn.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/%20HKPEKП.pdf>
 43. Україна має відмовитись від перехресного субсидіювання в енергетиці - Копач. *Укрінформ* - актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3191733-ukraina-mae-vidmovitis-vid-perehresnogo-subsidiuvanna-v-energetici-kopac.html>
 44. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з перепродажу електричної енергії (трейдерської діяльності): Постанова Національної комісії регулювання електроенергетики України № 1468 від

- 27.12.2017 р. Урядовий кур'єр. 2018. № 115. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GK39451?an=1>
45. Рональд Хайсман. Реформа ринку електроенергії: досвід Нідерландів. *Українська Енергетика*. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/ronald-khaisman-reforma-rynku-elektroenerhii-dosvid-niderlandiv>
 46. Vision and Mission of International Renewable Energy Agency. *IRENA - International Renewable Energy Agency*. URL: <https://www.irena.org/statutevisionmission>
 47. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії: Закон України від 25.04.2019 р. № 2712-VIII. *Відомості Верховної Ради України*, 2019. № 23. С. 10 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2712-19#Text>
 48. Рішення Господарського суду міста Києва від 02.07.2018 р. у справі № 910/5624/18. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/75269056?q=%22позовом%20державного%20підприємства%20%22Енергоринок%22%22&links_npa=T030555
 49. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення умов підтримки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії, Закон України №810-IX від 21.07.2020. *Урядовий кур'єр*. 2020. № 167. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810-20#Text>
 50. Актуальна інформація щодо розрахунків з виробниками електроенергії. ДП «Гарантований покупець». URL: https://www.gpee.com.ua/news_item/342
 51. Modus Energy International B.V. v. Ukraine, Case No. 2021/039. *Stockholm Chamber of Commerce*. URL: <https://jusmundi.com/en/document/decision/en-modus-energy-international-b-v-v-ukraine-procedural-order-no-2-decision-dismissing-ukraines-request-for-bifurcation-friday-7th-january-2022>

52. Пояснювальна записка до проекту розпорядження Кабінету Міністрів України «Про застосування переговорної процедури закупівлі» від 09.04.2021 №318-35.4-21. *Міністерство юстиції України.* URL: http://materialy.kmu.gov.ua/e244fe9c/docs/fc236481/Poyasnyuvalna_zapiska.pdf
53. Договір до Енергетичної Хартії та Заключний акт до неї. Протокол до Енергетичної Хартії з питань енергетичної ефективності і суміжних екологічних аспектів: Договір Організації Об'єднаних Націй від 17.12.1994 р. № 995-056. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_056#Text
54. Україна понесе багатомільйонні збитки у випадку програшу в міжнародних арбітражах через позови інвесторів, яким скоротили «зелені» тарифи - Український національний комітет міжнародної торгової палати. *Український національний комітет міжнародної торгової палати – The World Business Organization.* URL: http://iccua.org/ukrayina-ponese-bagatomiljonni-zbitki-u-vipadku-prograshu-v-mizhnarodnih-arbitrazhah-cherez-pozovi-investoriv-yakim-skorotili-zeleni-tarifi/?fbclid=IwAR2BgFgvIkCfB5-6hb0RjYF0MYbiv_jA55tLoacSXkx754WbpKtZIKCPy_4
55. Рішення Господарського суду міста Києва від 07.02.2022 р. у справі № 910/14927/21
56. Постанова Північного апеляційного господарського суду від 18.02.2021 р. № 910/11830/20
57. Рішення Господарського суду міста Києва від 29.09.2021 р. у справі № 910/9754/21. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/100423399?q=%22Гарантований%20п окупець%22>
58. Рішення Господарського суду міста Києва від 07.12.2021 р. у справі № 910/10334/21. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/101934130?q=%22Гарантований%20п>

[окупец%22%20AND%20%22пеня%22%20AND%20%22альтернативних%20джерел%22](#)

59. Рішення Господарського суду міста Києва від 18.03.2021 р. у справі № 910/16677/20;
60. Про забезпечення стабільного функціонування ринку електричної енергії, у тому числі фінансового стану учасників ринку електричної енергії, під час особливого періоду: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 25.02.2022 №332. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0332874-22#Text>
61. Щодо проведення розрахунків на ринку електричної енергії: Наказ Міністерства енергетики України від 04.03.2022 №103;
62. Про розрахунки на ринку електричної енергії: Наказ Міністерства енергетики України від 28.03.2022 №140;
63. Гарантований покупець розрахувався з виробниками електричної енергії за «зеленим» тарифом за березень. ДП «Гарантований покупець». URL: https://www.gpee.com.ua/news_item/963
64. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. *Голос України*. 2015. № 101, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
65. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року № 3166-VI. *Голос України*, 2011. №65, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text>
66. Конституція України від 28.06.1996 року. *Голос України*. 1996. № 128. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
67. Савченко О. Енергетичний фронт: ситуація в сфері ВДЕ критична і потрібен діалог із владою – голова правового комітету АСЕУ Савченко. *Енергореформа*. URL: <http://reform.energy/news/energetichniy-front->

- [situatsiya-v-sferi-vde-kritichna-i-potriben-dialog-iz-vladoyu-golova-pravovogo-komitetu-aseu-savchenko-20098](#)
68. EU Emissions Trading System (EU ETS). European Commission. *Climate Action*. URL: https://ec.europa.eu/clima/policies/ets_en
 69. Пилипенко Я. Головний двигун російської економіки: як рф продає нафту й газ. *DOZORRO: Громадський контроль держзакупівель*. URL: <https://dozorro.org/blog/golovnij-dvigun-rosijskoyi-ekonomiki-yak-rf-prodaye-naftu-j-gaz>
 70. Ursula von der Leyen's speech to Davos 2022. Davos, 24 May 2022. *World Economic Forum*. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2022/05/ursula-von-der-leyens-speech-to-davos-2022-in-full/>
 71. REPowerEU Plan: Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions of 18.05.2022 no. COM/2022/230. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2022%3A230%3AFIN&qid=1653033742483>
 72. Дмитро Кулеба: ЄС визначив Україну одним з пріоритетних партнерів Європейської водневої стратегії. *Міністерство закордонних справ України, Урядовий Портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/dmitro-kuleba-yes-viznachiv-ukrayinu-odnim-z-prioritetnih-partneriv-yevropejskoyi-vodnevoyi-strategiyi>
 73. Opening speech by President von der Leyen at the European Hydrogen Energy Conference 2022. Madrid, 18 May 2022. *An official website of the European Union* URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_22_3185
 74. Міністерство енергетики України. Міненерго запросило міжнародних партнерів до участі в розробленні Енергетичної стратегії України до 2050 року. *Міністерство енергетики України*. URL: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/publish/article?art_id=245584659

75. Зінченко С. Вуглецева загроза для українського експорту до ЄС - *European Business Association*. URL: <https://eba.com.ua/vugletseva-zagroza-dlya-ukrayinskogo-eksportu-do-yes/>
76. Fit for 55. *Council and the European Union*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/green-deal/fit-for-55-the-eu-plan-for-a-green-transition/>
77. EU carbon border adjustment mechanism. Implications for climate and competitiveness. *Briefing. EU Legislation in Progress*. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/698889/EPRS_BRI\(2022\)698889_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/698889/EPRS_BRI(2022)698889_EN.pdf)
78. Sinha A., Lewis K. K., Albert R. J. Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM) update and its impact on the EU cross-border imports. *EY Deutschland*. URL: https://www.ey.com/en_ch/tax/green-taxes/carbon-border-adjustment-mechanism
79. В ЄС допускають укладення двосторонніх угод щодо застосування «вуглецевого податку». *Кабінет Міністрів України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-yes-dopuskayut-ukladennya-dvostoronnih-ugod-shchodo-zastosuvannya-vuglecevogo-podatku>
80. Дослідження впливу на економіку України від впровадження CBAM Європейським Союзом. *Kyiv School of Economics*. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/11/Doslidzhennya-vplivu-na-ekonomiku-Ukrayini-vid-vprovadzhennya-SVAM-YEvropeyskim-Soyuzom.pdf>